

PRIRUČNIK ZA TRENERE/ICE

POZITIVNO RODITELJSTVO

JUL 2020.

"POZITIVNO RODITELJSTVO" OZNAČAVA PONAŠANJE RODITELJA UTEMELJENO NA NAJBOLJIM INTERESIMA DETETA, KOJE NEGUJE, OSNAŽUJE, NENASILNO JE I OSIGURAVA POŠTOVANJE I USMERAVANJE DETETA KOJE UKLJUČUJE POSTAVLJANJE GRANICA KAKO BI SE OMOGUĆIO POTPUNI RAZVOJ POTENCIJALA SVAKOG DETETA. DEJE IMA PRAVO NA BRIGU, SIGURNOST I VASPITANJE KOJI UVAŽAVAJU NJEGOVU INDIVIDUALNOST, A RODITELJI IMAJU PRAVO NA PODRŠKU DRŽAVE U ISPUŠTAVANJU SVOJE RODITELJSKE ULOGE.



Centar za
prava deteta

Пројекат финансира
Европска унија



#EY
ЗА ТЕБЕ

SADRŽAJ

- 3 ▶ UMEĆE RODITELJSTVA – DA PUSTIM
- 5 ▶ O PRIRUČNIKU
- 6 ▶ RODITELJSTVO NEKAD I SAD
- 10 ▶ PORODIČNI FAKTORI RIZIKA ZA NASTANAK PROBLEMA KOD DECE
- 12 ▶ VASPITNI STAVOVI RODITELJA O VASPITANJU DECE
- 15 ▶ RODITELJSKI STILOVI
- 18 ▶ DEČJE POTREBE I NAČINI NJIHOVOG ZADOVOLJAVANJA
- 20 ▶ EMOCIONALNI RAZVOJ DETETA
- 26 ▶ PRIVRŽENOST
- 31 ▶ POSTAVLJANJE GRANICA U SAVREMENOM VASPITANJU
- 34 ▶ VEŠTINE I NAČINI KOMUNIKACIJE IZMEĐU RODITELJA I DECE
- 41 ▶ USLUGE PODRŠKE PORODICAMA – U OKVIRU SISTEMA SOCIJALNE ZAŠTITE
- 44 ▶ NADZOR NAD VRŠENJEM RODITELJSKOG PRAVA
- 49 ▶ UMESTO ZAKLJUČKA: POZITIVNA DISCIPLINA – O ČEMU JE REČ

POZITIVNO RODITELJSTVO

PODRŠKA

PLANIRANJE

ODGOVORNOST

SARADNJA

PRIHVATANJE

NAJBOLJI INTERES DETETA

OTUĐENJE DETETA

ALIMENTACIJA

STARATELJSTVO

VISOKOKONFLIKTNI RAZVOD

KRIVICA

OPTUŽIVANJE

NERAZUMEVANJE



#roditeljstvoseuči

UMEĆE RODITELJSTVA

DA PUSTIM

*Da pustim, ne znači da prestanem da brinem,
nego da shvatim da ne mogu da radim umesto nekog drugog.*

*Da pustim, ne znači da se isključim,
nego da shvatim da ne mogu da kontrolišem druge.*

*Da pustim, ne znači da menjam i krivim drugog,
nego da od sebe dam sve što mogu.*

*Da pustim, ne znači da brinem umesto nekoga,
nego da brinem o nekom.*

*Da pustim, ne znači da rešavam tuđe probleme,
nego da pružam podršku.*

*Da pustim, ne znači da sudim,
nego da drugome dopustim da bude ono što jeste, ljudsko biće.*

*Da pustim, ne znači da vodim računa o svemu,
nego da pustim druge da kroje svoju sudbinu.*

*Da pustim, ne znači da prezaštićujem,
nego da pustim drugog da se suoči sa realnošću.*

*Da pustim, ne znači da zvocam i grdim,
nego da tražim način da se što jasnije izrazim.*

*Da pustim, ne znači da sve prilagodim svojim željama,
nego da slušam druge, njihove potrebe i osećanja.*

*Da pustim, ne znači da kritikujem sebe,
nego da pokušavam da budem najbolja što mogu.*

Da pustim, znači da se plašim manje i volim više.

Roditelji uvek žele najbolje za svoje dete, međutim, načini na koje sprovode te svoje želje ponekad ne dovode do pozitivnih rezultata kod dece.

Koncept „pozitivno roditeljstvo“ podrazumeva da postoje pozitivni načini da se dete nauči, koriguje i disciplinuje koji doprinose razvoju deteta i izgradnji odnosa zasnovanog na poverenju i uzajamnom poštovanju.

O PRIRUČNIKU

Priručnik za trenere/ice namenjen je stručnim radnicima u socijalnoj zaštiti, koji su učestvovali na obuci „Pozitivno roditeljstvo“ koju je Centar za prava deteta održao u periodu od 6. do 8. jula 2020. godine, kao deo istoimenog projekta, koji se sprovodi uz finansijsku podršku Evropske unije u okviru programa Evropski instrument za demokratiju i ljudska prava u Srbiji. Projekat sufinansira Kancelarija za saradnju sa civilnim društvom Vlade RS, a sprovodi se uz podršku Pravosudne akademije i Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu. Cilj ovog projekta jeste doprinos zaštiti svakog deteta u Srbiji od svih oblika nasilja kroz efikasan zakonodavni okvir koji se dosledno primenjuje u svim okruženjima.

Održana obuka predstavlja deo detaljno osmišljenog i prilagođenog programa, kome je prethodilo mapiranje dostupnih programa i usluga pozitivnog roditeljstva u Srbiji, kao i realizovanje fokus grupa sa zaposlenima u centrima za socijalni rad i savetovalištim za brak i porodicu. Oslanjajući se na rezultate mapiranja koji su ukazali na jasnu potrebu za postojanjem ove vrste programa i podrške profesionalcima zaposlenim u centrima za socijalni rad i savetovalištim za brak i porodicu, Centar za prava deteta je u saradnji sa istaknutim domaćim i međunarodnim ekspertkinjama u oblasti zaštite prava deteta i pozitivnog roditeljstva razvio program koji za cilj ima promociju principa pozitivnog roditeljstva, jačanje kapaciteta profesionalaca koji rade sa porodicama i omogućavanje daljeg sprovođenja programa jačanja porodice koji stimulišu i jačaju veštine pozitivnog roditeljstva.

Pored pružanja dodatnih znanja iz oblasti pozitivnog roditeljstva, obuka je imala za cilj da se stručni radnici osnaže za to da uz praktikovanje novostechenih znanja i veština sami dalje obučavaju i osnažuju svoje saradnike i roditelje sa kojima su u kontaktu. Priručnik će koristiti stručnim radnicima u oblasti socijalne zaštite kao važna alatka u radu sa porodicama, uz kontinuiranu supervizijsku podršku ekspertkinja u primeni stečenih znanja i veština, koja je omogućena tokom sprovođenja projekta. Pored toga, dodatna literatura u oblasti pozitivnog roditeljstva i vodič za facilitatore, koji su dostupni na e-learning platformi Centra za prava deteta, poslužiće kao značajan resurs u budućem radu stručnih radnika sa porodicama i decom.

Jasmina Miković
direktorka Centra za prava deteta

RODITELJSTVO NEKAD I SAD

**U SAVREMENOM PRISTUPU RODITELJSTVU,
VASPITANJE SE POSMATRA KAO UZAJAMNI PROCES
KOJI SE ODVIJA IZMEĐU RODITELJA I DETETA¹**

Biti roditelj jedna je od najljepših, ali i najtežih uloga u životu. Kad jednom postanemo roditelji, za uvek u sebi nosimo posebnu ljubav, brigu i odgovornost za još jedno biće. Uprkos tome, malo je smernica i saveta koji zaista mogu da nas pripreme za roditeljstvo.

Brojne društvene promene u čijem se kontekstu roditeljstvo odvija nam omeću roditeljima očekivanja, zahleve i pritiske koji mogu da budu zbunjujući. U ovom poglavlju bavi-

ćemo se pitanjem roditeljstva u savremenom društvu u poređenju sa roditeljstvom u vreme naših roditelja, deda i baka: šta je sve drugačije i šta znači biti roditelj nezavisno od vremena u kome živimo.

U moje vreme znalo se ko je roditelj, a ko je dete

Roditelji ponekad žale za nekim prošlim vremenima kad su se „poštovali stariji, znalo se ko je glava porodice“ i slično.

¹ Gordana Buljan Flander i Renata Ćorić Špoljar

Na savremena shvatanja vaspitanja znaju da gledaju kao na preterano popuštanje zbog kojeg su deca „razmažena“ ili nam zbog toga „društvo ne valja“. Brine ih da bi deca mogla da odrastu u ljude koji čine ono što žele ne mareći za druge i ne gledajući u budućnost. Većina roditelja ponekad se oseća zbunjeno, a to se odražava i na njihovo razmišljanje. Takav stav roditelja o vaspitanju odraz je želje da deci pruže ono što im je potrebno iz perspektive njihovog sopstvenog odrastanja.

Naučna i praktična saznanja o savremenom roditeljstvu mogu da pomognu roditeljima da deci pruže ljubav, vođstvo kroz vaspitanje i da postavljaju granice primerene uzrastu.

TRADICIONALNI I SAVREMENI POGLED NA RODITELJSTVO

Tradicionalni pogled na roditeljstvo, odnosno na dete i ulogu roditelja, određen je sistemom vrednosti i vaspitnim merama koje podstiču poniznost kod dece. Individualnost deteta se ne podstiče i ne poštuje.

Tradicionalno vaspitanje karakteristično je za vreme u kojem je prilagođavanje bez kritičkog mišljenja bilo poželjna osobina za nesmetan razvoj društva.

Jesper Jul, jedan od vodećih naučnika u ovoj oblasti, navodi da

je porodica vekovima posmatrana kao struktura moći u kojoj su muškarci imali moć nad ženama, a odrasli nad decom.

Ta je moć bila apsolutna i obuhvatala je različite društvene, političke i psihološke nivoe.

Za one koji su znali, mogli i naučili kako da se prilagode, porodica je pružala sigurnu bazu. Tako su se vekovima s jedne generacije na drugu prenosile društvene vrednosti, uverenja i norme ponašanja, a deca su ih pasivno preuzimala – bar se to od njih očekivalo.

Savremeni pogled na roditeljstvo vaspitanje posmatra kao uzajamni proces koji se odvija između roditelja i deteta. U međusobnoj interakciji, jedni tumače ponašanje onog drugog i pridaju mu značenja; imaju svoja očekivanja i ciljeve, ali se i prilagođavaju očekivanjima i ciljevima onog drugog.

Promene i fleksibilnost očekivani su, štaviše, poželjni ishodi interakcije. Dete se osnažuje kroz svoj odnos sa roditeljem koji ne nameće moć niti deluje umesto deteta. Deleći svoju moć sa detetom, roditelj kroz taj odnos stiče nova znanja i iskustva koja ga osnažuju.

Iskustvo nam govori da se pojedini roditelji teško odriču moći koju im pruža tradicionalni koncept roditeljstva i da teško prihvataju činjenicu da oni kao stariji i mudriji

mogu nešto da nauče od dece, te da treba da reaguju na detetove potrebe i razumeju ih, a istovremeno da snose odgovornost za dete kao odrasli, stariji i mudriji.

Danas su roditelji zasuti porukama o dečjim pravima i preporukama da se na dete gleda kao na osobu koja od rođenja ima svoje potrebe, želje i ideje.

Nameće se očekivanje da roditelji pokažu razumevanje za dete, prihvate njegovo učestvovanje u odlučivanju i razgovaraju ravnopravno sa detetom.

Tradicionalni i savremeni pogledi na roditeljstvo, a time i na dete i njegovu socijalizaciju, dovode ponekad do zbunjenosti.

Međutim, iako se radi o različitim, u nekim aspektima čak i potpuno suprotnim konceptima, novije viđenje ne isključuje dobre strane, odnosno pozitivne aspekte tradicionalnog roditeljstva.

To su, na primer, odgovornost, vođenje, briga, poučavanje.

Savremeno viđenje roditeljstva na te vrednosti dodaje one koje su ranije bile zanemarene, a pokazuju se kao značajne – sigurnost, ljubav i toplinu, odnosno brižno ponašanje roditelja, kao i osnaživanje deteta i uvažavanje njegovog mišljenja, doživljaja i ponašanja, uz nezaobilazno usmeravanje i postavljanje granica.

RAVNOPRAVNO RODITELJSKO PARTNERSTVO

Odabir pojma roditeljstva umesto majčinstva ili očinstva takođe odgovara konceptu savremenog roditeljstva koji podrazumeva ravnopravno roditeljsko partnerstvo.

To se bitno razlikuje od tradicionalnog shvatanja roditeljstva koje najčešće označava emocionalnu vezu deteta i majke, odnosno roditeljstvo se izjednačava sa majčinstvom.

U mnogim savremenim porodicama više nisu zastupljene rodnostereotipne uloge roditeljskih figura kako je to bilo pre nekoliko decenija.

Ranije su istraživači uglavnom usmeravali svoju pažnju na proučavanje uticaja majke na dete, a uloga oca bila je zanemarena.

Tokom poslednje dve decenije, istraživači analiziraju i pojam očinstva, i to pre svega iz perspektive potencijalnog uticaja odsustva oca na socijalizaciju dečaka, zatim kao podršku majčinstvu, a u novije vreme i kao važan nezavisan vaspitni uticaj. Istraživanja pojedinačnog majčinog i očevog uključivanja i bavljenja decom pokazuju specifičnost odnosa majke i oca sa detetom i različite uticaje njihovih postupaka na dete.

Savremeni ravnopravni roditelji odbijaju tradicionalne društvene pritiske, uvrežene stereotipe majčinstva

i očinstva, kao i rodno podeljene radne uloge.

Svakodnevnim dogovorom, zajednički i prilagođavajući se prilikama, oni odlučuju o podeli dužnosti i poslova oko dece, sa decom i zbog dece, i to prema načelu svrsishodnosti, ekonomičnosti i pravedne raspodele napora i vremena, umesto prema načelu majčinih i očevih zadataka.

Pokazalo se da upravo ravnopravna podela roditeljskih dužnosti pogoduje pozitivnom doživljaju roditeljstva kod oba roditelja. Takođe, otac i majka unose različite kvalitete u detetov život i svako od njih različito doprinosi razvoju deteta. Iz tih razloga izuzetno je značajno što veće učestvovanje, uključenost i posvećenost oba roditelja u životu svakog deteta.

NEKE STVARI IPAK SE NE MENJAJU

Na kraju, možemo reći da je roditeljstvo, iako se o njemu mnogo toga već zna, i dalje nepresušna tema istraživanja i debate. Glavni razlog za to su promene u deci, roditeljima i njihovom uzajamnom odnosu koje se događaju tokom celog života, kao i promene društva u celini.

Ipak, neke stvari se nikad ne menjaju. Roditeljstvo je i dalje iskustvo koje nas nepovratno menja.

Način na koji pratimo dečje potrebe i odgovaramo na njih, naša toplina, podrška i usmeravanje postaju temelj onoga što će naša deca jednom sama graditi, a pri samom vrhu dečjih potreba nalaze se ljubav i sigurnost koju osećaju u svojoj porodici.

PORODIČNI FAKTORI RIZIKA ZA NASTANAK PROBLEMA KOD DECE²

Iskustva porodičnih terapeuta i brojna istraživanja pokazala su da porodično funkcionisanje ima mnogo veći uticaj na ponašanje i život mlade osobe nego sama porodična struktura, demografske ili socijalne karakteristike porodice. Porodično funkcionisanje je određeno unutrašnjim karakteristikama porodice, kao što su:

- ▶ porodična organizacija;
- ▶ odnos roditelja prema individualnoj deci
- ▶ porodični resursi;
- ▶ adaptacioni mehanizmi porodice (coping mehanizmi);
- ▶ količina stresora sa kojima se porodica suočava.
- ▶ kvalitet emotivnih veza u porodici;

² Patterson, G. R. (1992). *Developmental changes in antisocial behavior*. In R. D. Peters, R. J. McMahon, & V. L. Quinsey (Eds.), *Aggression and violence throughout the life span* (p. 52-82). Sage Publications, Inc.

Porodica može da utiče na razvoj problema u ponašanju dece na dva načina:

- ▶ podsticanjem problema u ponašanju dece (direktni negativni porodični uticaj) ili
- ▶ odsustvom ili nedostatkom stimulisanja prosocijalnog ponašanja kod dece (indirektni negativni porodični uticaj).

Porodični faktori rizika su:

- ▶ Nedostatak pozitivnih afektivnih odnosa roditelja prema deci (ravnodušnost, izbegavanje deteta, povlačenje roditelja, kritičnost roditelja, agresivnost, otvoreno odbacivanje deteta);
- ▶ Nedovoljna senzitivnost i responsivnost roditelja prema potrebama deteta (nedostatak vremena, energije, nedostatak kognitivnih veština, inhibiranost roditelja);
- ▶ Neadekvatna percepcija i interpretacija ponašanja deteta (npr. lakše prestupe u detetovom ponašanju klasifikuju kao devijantne ili ozbiljnije „prestupe“ klasifikuju kao nedevidijantne);
- ▶ Neefikasno disciplinovanje deteta (neadekvatno kažnjavanje devijantnog ponašanja ili neadekvatno nagrađivanje);
- ▶ Modelovanje detetovog ponašanja agresivnim i devijantnim pona-

šanjem roditelja (postojanje devijantnih obrazaca i normi ponašanja u porodici).

Nedostatak pozitivnih porodičnih uticaja koji doprinose problemima u ponašanju dece su:

- ▶ Nedostatak stimulisanja prosocijalnog ponašanja deteta;
- ▶ Nedostatak roditeljskih veština za razvijanje prosocijalnog ponašanja deteta;
- ▶ Onemogućavanje autonomije i individualizacije deteta.

Programom „Umem bolje“ je prevenirano delovanje posebnih porodičnih faktora rizika antisocijalnog ponašanja kod dece:

- ▶ nedostatak pozitivnih afektivnih odnosa roditelja prema deci;
- ▶ neefikasno disciplinovanje;
- ▶ neadekvatna kontrola i nadzor nad decom;
- ▶ agresivno ponašanje roditelja prema deci;
- ▶ nedostatak stimulisanja prosocijalnog ponašanja i rešavanja problema;
- ▶ nedovoljna senzitivnost i responsivnost roditelja prema dečjim potrebama;

VASPITNI STAVOVI RODITELJA O VASPITANJU DECE³

U literaturi nailazimo na različite termine kojima se opisuje postupanje roditelja prema detetu: vaspitni stavovi, vaspitni stilovi, vaspitni postupci roditelja, stilovi roditeljstva, itd. Između ovih određenja postoje izvesne razlike, a na neke od njih je ukazao Genc (1988) koji se bavi proučavanjem vaspitanja i vaspitnih dimenzija tokom poslednje tri decenije. On smatra da se odnos između ovih pojmova može prikazati pomoću hijerarhijskog modela, u kome bi na najnižem nivou bili vaspitni postupci, na srednjem vaspitni stavovi, a na najvišem vaspitna atmosfera porodice.

U relevantnim istraživačkim radovima novijeg datuma, manje je zastupljen pojam vaspitna atmosfera porodice, uglavnom zbog teškoća u operacionalizaciji, a u ovom radu biće korišćen termin vaspitni stavovi roditelja.

Vaspitni stav formira se vrlo rano i proteže se kroz celo detinjstvo i mladost osobe (Todorović, 2005). To je relativno dosledan način ponašanja roditelja, kojim se uspostavljaju ukupni odnosi sa decom (Matejević, 2007). Iako se se promenom detetovih razvojnih potreba, vaspitni ciljevi kao i disciplinski zahtevi

³ Miljana Pavićević i Snežana Stojiljković, Percipirani vaspitni stavovi roditelja kao prediktori interpersonalne orijentacije studenata, Departman za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu, primećena psihologija, str. 293-311

Rad je nastao u okviru projekta „Indikator i modeli usklađivanja profesionalnih i porodičnih uloga“, br. 179002, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

postepeno menjaju, emocionalni odnos koji prožima vaspitanje, u osnovi zadržava svoju postojanost (Todorović, 2005). U radovima većine naših istraživača (Genc, 1994; Mihić, Zotović i Petrović, 2006; Kodžopeljić, Pekić i Genc, 2008) prevladava dvodimenzionalni model vaspitnih stavova.

Najuticajnijim se pokazao Šeferov model (Schaefer, 1959, prema Piorowska-Petrović, 1991; Matejević, 2007), koji pretpostavlja postojanje dve dimenzije: afektivne i kontrolne. Afektivna dimenzija predstavlja emocionalni odnos roditelja prema detetu i ima dva ekstrema: toplo i hladno vaspitanje.

Dimenzija kontrole pokazuje dozvoljenu psihičku i fizičku slobodu i samostalnost deteta, a njeni polovi su popustljivo i ograničavajuće vaspitanje (Schaefer, 1959, prema Piorowska-Petrović, 1991; Matejević, 2007). Kombinacijom ovih ekstremnih tačaka ili polova dveju dimenzija dobijaju se četiri različita vaspitna stava: toplo-popustljiv, hladno-popustljiv, toplo-ograničavajući i hladno-ograničavajući vaspitni stav.

Roditelj čiji je vaspitni stav dominantno toplo-popustljiv, emotivno je blizak sa svojim detetom, pokazuje prihvatanje i pozitivne emocije. Dete je u takvoj atmosferi sigurno u roditeljsku ljubav i podršku, ali nije prezaštićeno. U kombinaciji sa toplim vaspitanjem, popustljivost

ne mora da znači nepostojanje pravila, već njihovo prilagođavanje ličnosti i potrebama deteta (Kodžopeljić, 2009).

Kako dete odrasta, njemu se dopušta veća sloboda i podstiče se njegovo osamostaljivanje. Kod toplo-ograničavajućeg vaspitnog stava roditelja ima elemenata prezaštićivanja deteta, ali jasno postavljanje granica i pravila ponašanja nije usmereno na osujećivanje detetovih osnovnih potreba; važno je da se sa odrastanjem deteta adekvatno modifikuje ispoljavanje ograničavanja (Kodžopeljić, 2009). Hladno-popustljivi vaspitni stav karakteriše opšta nebriga za dete, roditelji se prema detetu ponašaju hladno i odbojno i ne izlaze u susret detetovim potrebama (Matejević, 2007). Popustljivost u kombinaciji sa hladnoćom označava nepostojanje jasnih pravila ponašanja. Hladno-ograničavajući vaspitni stav roditelja odlikuje retko ispoljavanje ljubavi, distanciran i hladan odnos prema detetu. Roditelji rigidno postavljaju pravila, a njihovo nepoštovanje oštro sankcionišu. Fizička i psihička sloboda deteta je spurtana na različite načine (Matejević, 2007).

Dijana Baumrind je 1967. godine izvršila reviziju Šeferovog (Schaefer, 1959, prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006) dvodimenzionalnog modela, zastupajući stav da je roditeljski nadzor (kontrola) najvažniji element roditeljske funkcije.

Ona razlikuje tri osnovna stila roditeljstva: autoritarni, autoritativni (demokratski) i permissivni (laissez-fair).

Autoritarni vaspitni stil podrazumeva visoko izraženu roditeljsku kontrolu, njihovo strogo i nadmoćno ponašanje, dok se od dece očekuje poslušnost. Roditelj vidi poslušnost kao vrlinu i preferira kažnjavajuće, nasilne mere da bi zauzdao samovolju deteta, kada se detetove akcije ili verovanja ne podudaraju sa onim što on misli da je ispravno ponašanje. Odgovara hladno-ograničavajućem vaspitnom stavu iz Šaferovog modela (Opsenica-Kostić, 2012).

Autoritativni roditelji postavljaju zahteve i jasna pravila ponašanja, objašnjavajući pri tome deci razloge primenjivanja tih pravila. Iako je roditeljski autoritet zadržan, atmosfera u porodici je emocionalno topla i demokratska, i dete zadržava osećanje pripadnosti i roditeljskog uvažavanja. Odgovara Šaferovom toplo-ograničavajućem vaspitanju.

Permissivni roditeljski stav podrazumeva topao emocionalni odnos prema deci, ali nedostaju definisana pravila ponašanja. Permissivan roditelj preterano ugađa sopstvenoj deci i nije u stanju da održi kontrolu nad njihovim ponašanjem. Ovakav odnos roditelja i dece odgovara toplo-popustljivom vaspitnom stavu iz Šaferovog modela.

Kasnije Baumrind u svoj model vaspitnih stavova uključuje i indiferentni stav, koji podrazumeva potpunu nebrigu o detetu. Dete je prepušteno samom sebi, jer mu nedostaju i pravila i toplina porodičnog doma. Prisutno je emocionalno zanemarivanje deteta kao posledica toga što su jedan (ili oba) roditelja često odsutni od kuće ili preokupirani nečim drugim – radom, siromaštvom, sticanjem dobara, alkoholizmom, razvodom ili bolešću (Opsenica-Kostić, 2012). Odgovara hladno-popustljivom vaspitnom stavu. Bez obzira na to o kom shvatanju je reč, roditeljski vaspitni stav je moguće opisati pomoću dve dimenzije: roditeljskom toplinom i roditeljskim nadzorom. U novije vreme se razlikuju dva oblika nadzora: spoljašnji ili nadzor ponašanja, i unutrašnji ili psihološki nadzor.

Nadzor ponašanja odnosi se na postavljanje pravila ponašanja i dozvoljenih granica, kontroliše se i kažnjava kršenje postavljenih pravila i granica; njime se želi izbeći nepoželjno ponašanje deteta i adolescenta (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Psihološki nadzor nastoji da prati detetove unutrašnje doživljaje, emocije i misli, nepoželjan je i može kod adolescenta da podstakne depresiju, a ponekad i agresiju. Međusobno usklađivanje topline i podrške sa nadzorom, i to u obliku koji adolescent neće doživeti kao nametljiv, najveća je veština dobrog roditeljstva.

RODITELJSKI STILOVI⁴

Različiti autori koriste različite termine za postupanje roditelja, a Matejević (Matejević, 2007) razmatra distinkciju između vaspitnih stavova i vaspitnih stilova. Ona navodi autore koji smatraju da emotivni deo stava jeste najvažnija karakteristika stava koji se menja u skladu sa razvojnim fazama detinjstva i roditeljstva, a da se samo u nekim trenucima ponašanje roditelja može smatrati nekonzistentnim, te da je interakcija roditelja sa decom obojena prethodnim vaspitnim postupcima, zbog čega možemo govoriti o vaspitnom stilu roditelja. Vaspitni stil podrazumeva i vaspitne stavove i vaspitne postupke, kao i odnose između roditelja i dece. Ona vaspitni stil posmatra kao relativno dosledan način po-

stupanja roditelja, kojim se uspostavljaju ukupni odnosi sa decom. Vrste vaspitnog stila su: autoritarni vaspitni stil (toplo-ograničavajući i hladno-ograničavajući), demokratski vaspitni stil (toplo-usmeravajući) i liberalni vaspitni stil (toplo-popustljiv i hladno-popustljiv). Ovde su prisutne dve dimenzije vaspitanja, ali i partnersko roditeljstvo koje je kasnije analizirano u radu, jer vaspitanje jeste višeslojni, složeni kompleks koji se ne može posmatrati jednodimenzionalno, niti parcijalno.

U svom teorijskom pristupu, Baumrind (Baumrind, prema Matejević, 2011) ukazuje na tri osnovna tipa odnosa roditelj-dete: autoritarni, autoritativni i permissivni vaspitni stil.

⁴ Mr Snežana R. Vuković, Vaspitni stil roditelja u kontekstu porodične funkcionalnosti i stresa roditeljske uloge, Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu

Autoritarni vaspitni stil, kako ga opisuje Baumrindova, odnosi se na ponašanje roditelja koji imaju viska očekivanja i zahteve od svoje dece, prvenstveno zato što su netolerantni, sebični i ne ponašaju se adekvatno. Autoritarni vaspitni stil se ogleda u strogim zahtevima, očekivanju poslušnosti i pokazivanju moći kada se deca nedolično ponašaju. Autoritarni roditelji iskazuju svoje zahteve i očekivanja bez komunikacije sa decom o razlozima koji stoje iza tih pravila. Ovi roditelji pokazuju visok nivo očekivanja i kontrole, te nemaju dvosmernu komunikaciju sa svojom decom.

Autoritativni vaspitni stil koriste roditelji koji ohrabruju verbalnu komunikaciju i inicijativu deteta, stvarajući situacije u kojima će zajedno sa detetom da donose zaključke. Autoritativni roditelji prepoznaju svoja posebna prava kao odrasle osobe, ali prepoznaju i posebna interesovanja deteta, trenutne kvalitete deteta. Oni postavljaju i standarde za buduće ponašanje, koriste razum, ali i moć da postignu svoje ciljeve. Svoje odluke ne zasnovavaju na zajedničkom dogovoru, niti samo na željama deteta, ali zato i sebe ne smatraju savršenim ili nepogrešivim. Autoritativni stil karakteriše relativno visoka kontrola u sklopu sa racionalizmom i osećanjima koja je prilagođena uzrastu deteta. Autoritativni roditelji ispoljavaju opšte prihvatanje praćeno izraženom verbalnom komunikacijom, što najčešće ima ishod

u uspešnom prilagođavanju, nezavisnosti i socijalnoj odgovornosti deteta. Maloni smatra da (Maloney, 2010, prema Matejević) da na iskustvenom nivou veliki deo roditeljstva jeste instinktivni, čime se objašnjavaju problemi koji nastaju na relaciji roditelj – dete.

Permisivni vaspitni stil koriste popustljivi roditelji koji pokušavaju da ne kažnjavaju, već prihvataju i odobravaju impulse, želje i postupke deteta. Oni deci postavljaju manje zahteva kada je u pitanju odgovornost u domaćinstvu i uredno ponašanje, ali se detetu predstavljaju kao pomoćno sredstvo koje će dete koristiti kad poželi, a ne kao aktivno sredstvo odgovorno za oblikovanje i promenu njegovog trenutnog ili budućeg ponašanja. Ovi roditelji dozvoljavaju detetu da uređuje svoje aktivnosti, izbegavaju vežbe kontrole i ne ohrabruju dete da poštuje standarde koje definiše spoljašnji svet. Popustljivi roditelji su više reponzivni nego što su zahtevni. Permisivni stil obeležava niska kontrola praćena niskim zahtevima uz opšte prihvatanje deteta, što za posledicu najčešće ima nisku socijalnu odgovornost i prividnu nezavisnost deteta. Roditeljska toplina i roditeljska kontrola zahtevaju veliku fleksibilnost i sposobnost prepoznavanja i rešavanja zadataka koji se menjaju u skladu sa uzrastom i razvojnim statusom deteta.

AUTORITARNI RODITELJ	RODITELJ BEZ AUTORITETA	RODITELJ SA AUTORITETOM
Primenjuje svoja prava, autoritet i moć.	Daje deci mnogo slobode	Blag, ali odlučan u zahtevima.
Veruje u zabrane.	Ne postavlja ograničenja.	Poštuje potrebe deteta, ne zanemarujući vlastite
Nameće ograničenja.	Ne primenjuje mere autoriteta.	Izgrađuje zajednička pravila.
Zahteva određeno ponašanje.	Smatra da je štetno frustrirati dete u njegovim potrebama.	Umesto oblikovanja deteta oblikuje odnos.
Daje savete.	Uzdržava se od savetovanja deteta.	Autoritet moći zamenjuje autoritetom vrednosti.
Očekuje pokornost.		
Služi se kaznama.		

DEČJE POTREBE I NAČINI NJIHOVOG ZADOVOLJAVANJA

ULOGA ODRASLIH U PROCESU ZADOVOLJENJA POTREBA KROZ VASPITNI PROCES; MEHANIZMI UVAŽAVANJA, ODNOSNO UGROŽAVANJA DEČJIH POTREBA⁵

Šta su potrebe? Svako stanje organizma, fizičko ili mentalno, koje zahteva promenu u smislu zadovoljenja nečega što se doživljava kao manjak ili nedostatak (npr. glad - hranjenje; usamljenost - uspostavljanje odnosa sa drugim ljudima, i sl.).

Potrebe su pokretači ponašanja:

► ukoliko postoje uslovi za zadovoljenje prepoznatih i doživljenih potreba, onda one direktno upravljaju specifičnim ponašanjem (na

primer: snažne potrebe za znanjem i razumevanjem stvari vode ka učenju, saznavanju, otkrivanju novog, istraživanju nepoznatog);

► ukoliko je uskraćeno ili osujećeno zadovoljenje neke potrebe, ona može postati dominantni organizator ukupnog ponašanja (npr., nezadovoljena potreba za ljubavlju i pripadanjem određuje kvalitet partnerskih odnosa, porodičnih relacija, izbor profesije, prilagođavanje u široj socijalnoj sredini itd.).

⁵ Despotović, V., Igić, S., Jovanović, S., Malešević, D., Mančić, S., Ostojić, Z., Pavlov, G., Petronijević, G., Sekulić, J., Stojadinović, S., Stojanović, M., Filipović, M., Cvetanović, Lj. i Cvetković, D. (2012) Priručnik za obuku profesionalaca/ki za tretman počilaca nasilja u partnerskim odnosima. Beograd: Projekat Borba protiv seksualnog i rodno zasnovanog nasilja, Uprava za rodno ravnopravnost, Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike

Opšta podela potreba

- homeostatske potrebe (niže, biološke, prirodne, fizičke, fiziološke);
- razvojno više potrebe (psihološke, sociokulturne).

Iskazivanje potreba

- postoje direktno izražene ili verbalizovane potrebe i neiskazane (indirektno naznačene kroz ponašanje i postupke) i,
- svesne (bilo da su naznačene ili nenaznačene) i nesvesne (koje i dalje upravljaju ponašanjem, ali bez dubinske analize nije ih moguće prepoznati).

Poslednje je veoma važno za razumevanje dečjih zahteva i želja. Deca imaju iste bazične potrebe kao i odrasli, ali za razliku od njih, ona nisu u stanju da samostalno zadovoljavaju svoje potrebe, odnosno, nužno je posredovanje, pomoć i podrška odraslih.

Među bazične potrebe dece spadaju ne samo fizičke već i psihološke potrebe.

U razvoju se postupno aktualizuje važnost pojedinih potreba. Po zadovoljavanju nižih javljaju se više potrebe. Neadekvatno reagovanje roditelja na fizičke potrebe deteta ili potrebe sigurnosti, u smislu zanemarivanja, zlostavljanja,

nasilničkog ponašanja, utiče na bazičnu nesigurnost deteta; narušava poverenje u roditelje, što onemogućuje punu emocionalnu vezanost i osećanje pripadanja, odnosno dovodi do osećanja manje vrednosti i niskog samopouzdanja. Na širem planu ceo svet deluje neprijateljski, dete nije zainteresovano za spoznaju i otkrivanje, što konačno vodi nedovoljno ostvarenom razvojnom potencijalu deteta (samoaktualizacije).

S obzirom na to da dete ne može samo da zadovolji svoje potrebe, odgovornost za normalan razvoj njegovih potreba je na odraslima (roditeljima) koji treba da ih prepoznaju, razumeju, blagovremeno i adekvatno odgovore na njih. (U tom kontekstu, način na koji roditelji izlaze u susret dečjim potrebama pojavljuje se kao centralni deo vaspitanja, odnosno vaspitnih stilova, što je tema naredne seanse).

EMOCIONALNI RAZVOJ DETETA

DETETOV EMOCIONALNI SVET MENJA SE I OBOGAĆUJE I ONO POSTUPNO USVAJA VEŠTINE KOJE MU POMAŽU DA SE SUOČI SA RAZLIČITIM EMOCIJAMA⁶

Naš svakodnevni život obojen je čitavom paletom emocija: srećni smo, tužni, iznenađeni, ljuti, prestrašeni... I odraslima je ponekad teško da tačno imenuju osećanje koje ih ispunjava i da uspešno plove kroz svet emocija, a posebno je to izazov za decu, koja svoj emocionalni svet tek upoznaju.

Detetov emocionalni život postoji od trenutka kada dođe na svet, a prema mišljenju pojedinih autora, on se formira i ranije. Prva godina posebno je uzbudljiva, jer tokom nje dete od posmatrača zbivanja postaje učesnik koji sa okolinom svesno deli svoje potrebe, želje i emocije. Emocionalni svet se menja i obogaćuje, i dete korak po ko-

rak usvaja veštine koje mu pomažu u suočavanju sa različitim, ponekad preplavljujućim emocijama. Sve to čini detetov emocionalni razvoj.

Zašto je važno poznavati emocionalni razvoj deteta?

Možete li da se setite koliko ste se bojali mraka? Možete li da se setite koliko ste se radovali omiljenom slatkišu? Šta vam je kao detetu bilo potrebno da biste se smirili i naučili kako da se izborite sa osećanjima?

Odraslima ponekad može biti teško da u potpunosti razumeju dečji emocionalni svet. Dečje emocije mogu da nam se čine preterane,

ono što ih je izazvalo može da nam promakne, a naša očekivanja o tome kako bi dete trebalo s njima da se nosi mogu da prevazilaze ono za šta je dete u tom trenutku razvoja sposobno. Da bismo bili uz dete u pravom smislu reči, važno je razumeti ga i dati mu slobodu i podršku u emocionalnom razvoju.

Šta određuje emocionalni razvoj deteta

Često čujemo da neka deca imaju lakši, a neka teži temperament. Temperament čini genetski određen deo detetove ličnosti, koji u kombinaciji sa neurološkim sazrevanjem i hormonskim sistemom doprinosi oblikovanju ličnosti.

Sigurno je da je neku decu teže uspavati, nasmejati, nahraniti, presvući ili zabaviti. To može biti povezano sa njihovim nasleđem. Bitno je upamtiti da nasleđe ne određuje celokupnu ličnost deteta.

Mnogo svojih osobina dete će razviti pod uticajem odraslih iz svoje okoline, a najviše roditelja. To se odnosi i na način na koji doživljava i izražava emocije.

Svako dete doživljava sve emocije. Od temperamenta zavisi koje će doživljavati češće i intenzivnije, kao i koji će mu biti prvi način reakcije na njih. Na sve ostalo možete značajno da utičete, pre svega razumevanjem, toplinom i prilagođavanjem potrebama svog deteta.

Kako se dečje emocije menjaju sa uzrastom

Emocije su u snažnoj vezi sa drugim aspektima dečjeg razvoja, kao što su misaoni i socijalni razvoj, pa ih uvek treba posmatrati u kontekstu detetovog života. Iako je svako dete posebno i jedinstveno, postoje određeni obrasci u emocionalnom doživljavanju i izražavanju dece u odnosu na njihov uzrast.

U nastavku ćemo se upoznati sa promenama u načinu na koji deca doživljavaju i izražavaju emocije, uz predloge kako podržati njihov zdrav emocionalni razvoj.

Od rođenja do 24. meseca: Pojava primarnih emocija

Tek rođena beba razlikuje osećanja prijatnosti i neprijatnosti. Njen emocionalni svet sačinjen je od ova dva stanja.

Nezavisno od toga da li je beba gladna, žedna, u neudobnom položaju ili bilo kakvom neprijatnom stanju, ona reaguje isto.

Primećujemo mrštenje, plakanje ili izraz gađenja na licu. Beba ubrzo počinje jasno da izražava i prijatne emocije. Može da se smeška, guče, mumla...

U prvih pola godine života beba se intenzivno emocionalno razvija. Od prijatnosti i neprijatnosti razvijaju se primarne emocije koje imaju

⁶ Tea Brezinščak i Mia Roje Đapić

i odrasli ljudi – sreća, tuga, ljutnja i strah. Ne samo da je beba u stanju da ih iskusi, nego je u stanju da ih prepozna i kod osobe koja o njoj brine. Beba u osobi koja se o njoj stara traži uporište za svoje emocije i reakcije, a prepoznavanje njenih emocija uliva joj osećaj sigurnosti.

KAKO PODRŽATI DETE

Dosledno odgovarajte na potrebe odojčeta

U ovom periodu važno je osluški-vati potrebe odojčeta i dosledno odgovarati na njih. Beba ne ume sama da se uteši i umiri.

Kad vas ne vidi u svojoj blizini, a potrebni ste joj, misli da vas je izgubila zauvek i strahuje za sebe. Utešite dete kada je uznemireno i podstičite prijatne emocije.

Vaša brižnost i dostupnost kada je detetu potrebna uteha pomažu mu da izgradi sposobnost da tokom vremena počne da to čini samo i predstavlja osnov za razvoj odnosa privrženosti, koji je od ključne važnosti u detetovom životu.

Predškolski uzrast (od 2. do 6. godine): Vrtlozi emocija

Oko druge godine života dete počinje da govori: „Ne!“, izražava ljutnju i buni se u različitim situacijama. Kad se to dogodi, ne znači da je dete razmaženo.

Dete je jednostavno otkrilo svoje želje i potrebe, usmerava ponašanje prema njima i frustrirano je ako ne uspe u svojim namerama.

U istom periodu dete počinje češće da izražava strahove, čiji seadržaj menja, a koji mogu da budu veoma snažni.

Sredinom druge godine dete počinje da se stidi. Roditelji najčešće prvo primete da se stidi pred strancima. Neprijatno mu je da se pozdravi, odgovara na pitanja i, uopšteno, da bude u centru pažnje nepoznatih osoba. Kada dete postigne nešto što je njemu važno, ono počinje da oseća ponos. Stid i ponos su složenije emocije.

Da bi ih doživelo, dete treba da ima razvijenu sliku o sebi kao osobi i zbog toga se one javljaju nešto kasnije. Krivicu i zavist dete počinje da oseća tek u trećoj godini, za šta je takođe potrebno da učini nove korake u misaonom razvoju.

Dečje emocije postepeno postaju sve složenije. Na primer, dete u igri golicanja u istom trenutku može da bude i srećno i ljuto. S obzirom na to da će sa odrastanjem biti sve više situacija koje bude različite emocije u isto vreme, ova sposobnost ima veliku važnost za dete.

Emocije deteta predškolskog uzrasta još uvek se po mnogo čemu razlikuju od emocija odraslih.

Njegove emocije su snažne i kratkotrajne, a raspoloženje može da mu se promeni u trenutku.

Tako je poznato da mala deca mogu da plaču i da u isto vreme počnu da se smeju na podsticaj roditelja.

Njihova tuga je isto tako stvarna kao i radost u koju se pretvara, samo te emocije kraće traju nego emocije odraslih. Svoja osećanja dete izražava spontano i otvoreno, što roditeljima pruža lakši uvid u njegov emocionalni svet, ali istovremeno donosi i brojne izazove.

Dete tek uči kako da kontroliše vrtlog emocija sa kojima se susreće i kako da izražava emocije na primeren način.

Prihvatite sve detetove emocije

Način na koji dete doživljava i izražava emocije u ovom periodu može da nam bude stran. Stoga mnogi među nama upadaju u zamku njihovog minimiziranja ili kažnjavanja deteta zbog njihovog izražavanja, čime se detetu šalje poruka da nije u redu pokazivati ta osećanja i propušta prilika da mu se pomogne da ih izrazi na prihvatljiv način.

Detetu su njegove emocije važne, vredne i stvarne. Da bi naučilo kako da se nosi s njima, potrebno mu je prihvatanje njegovih emocija, pomoć u njihovom prepoznavanju i učenje kako da ih izrazi na primeren način.

Iskoristite svakodnevne situacije za učenje o emocijama, budite spremni da prihvatite sve detetove emocije i oduprite se potrebi za „popravljanjem“. Na primer, uginete li vašem detetu pas ili ribica, umesto da mu nudite rešenja: „Nemoj da plačeš, kupićemo sutra novu ribicu“, budite uz njega u njegovoj tuzi.

Prepoznajte situacije u kojima je dete preplavljeno emocijama i pomozite mu da izrazi ono što oseća na prihvatljiv način.

Školski uzrast (od 6. do 12. godine): Novi emocionalni izazovi

Sa polaskom u školu, dolazi do brojnih promena u životu deteta. Sve više vremena dete provodi izvan kuće, sa vršnjacima i novim odraslim osobama.

Počinje se procenjivati njegova kompetentnost i raste količina odgovornosti koju preuzima. Susreće se sa novim pravilima ponašanja kojima treba da se prilagodi. Sve te promene odražavaju se i na detetov emocionalni život.

Dete u ovom uzrastu može da postane anksiozno, zabrinuto, opterećeno slikom o sebi ili poređenjem sa drugima. Njegove emocije su sve složenije i izazovnije i potrebno je da nauči kako da se nosi sa njima. U tome je ključna uloga roditelja.

Otkrijte šta se krije iza nekog dečjeg ponašanja

Kada ponašanje deteta postane izazovno, razmislite šta je u pozadini toga. Na primer, agresija ili otpor prema okolini mogu biti način na koji se dete nosi sa osećanjima tuge, straha ili osećanjem da nije dovoljno dobro.

Svojim ponašanjem dete komunicira sa svetom oko sebe, a ponekad to ponašanje može da nam otkrije i ono što dete ne može da kaže rečima. Zbog toga je promena u ponašanju česta u situacijama kad je dete izloženo stresovima, nasilnom ponašanju vršnjaka, kad ne može da se nosi sa školskim zahtevima zbog određenih teškoća ili stresova u roditeljskom domu.

Svakodnevne situacije mogu da podstaknu ponašanja koja smatramo nepoželjnim.

Na primer, dete može biti razdražljivo i svadljivo jer su ga u školi druga deca ponizila, ili je uprkos trudu dobilo lošu ocenu iz njemu važnog predmeta.

Usmeravanje na razloge zbog kojih dete nešto čini pomaže nam da se distanciramo od ideje da je dete „jednostavno nevaljalo“, vodi nas od okrivljavanja deteta prema empatiji i pomaže nam da otkrijemo kako da zaustavimo nepoželjno ponašanje, a da istovremeno negujemo odnos sa detetom.

Zbog toga podstičite otvorenu komunikaciju, pružite detetu priliku da iskreno izrazi svoje emocije i potrebe, pomozite mu da osmisli načine njihovog izražavanja na prihvatljivije načine.

Adolescencija: Emocionalne bure na pragu odraslosti

Adolescent stoji pred najvažnijim zadatkom u dotadašnjem životu. Od deteta koje je relativno zavisno od odraslih postaje sve nezavisnija mlada odrasla osoba.

Ovaj prelaz donosi nove odgovornosti, osećaj slobode, ali i gubitak sigurnosti detinjstva.

U psihološkim teorijama najzastupljeniji aspekt emocionalnog razvoja adolescenata je izgradnja ličnog identiteta.

Adolescent pokušava da stvori celovitu sliku o sebi kroz sve društvene uloge, što je veliki izazov. Istovremeno može da mu bude važno i da bude odlikaš i popularan u društvu, dobar sin i nezavisan dečko, skromna, ali i privlačna devojka.

U adolescenciji dolazi i do priklanja različitim grupama, od prijateljskih do ideoloških, što je novi aspekt ličnosti koji treba pomiriti s ostalima.

Najčešća adolescentska neizgovorena pitanja su: *Ko sam ja? Kuda*

idem? Kakav želim da budem? Šta drugi misle o meni? Hoću li biti srećan i prihvaćen? Šta je smisao?

To su zaista teška pitanja na koja ni mnogi odrasli ljudi nemaju odgovor.

U adolescenciji se javljaju prve ljubavi i seksualni odnosi. Telo se menja, a na promene se tek treba prilagoditi i prihvatiti ih. Sve to, pod uticajem hormonskih promena, izaziva veliku buru emocija.

Adolescentno razmišljanje i donošenje odluka pod velikim su uticajem emocija.

Doživljaj sebe kao zrelog adolescenta može dovesti do odbacivanja tuđeg mišljenja i tvrdoglavog praćenja sopstvenih ideja. Istovremeno, zbog nesigurnosti i usmenosti na sebe, adolescent može da oseća stalni pritisak okoline, pri čemu stvarna očekivanja okoline zapravo mogu biti mnogo manja od onoga kako ih on doživljava.

Zbog osećaja zanesenosti i nerealnog samopouzdanja, on se može upustiti u razna rizična ponašanja.

Adolescent može da menja raspoloženja, putujući iz krajnosti u krajnost, bez posebno važnog razloga. Može da oseća veliku radost, entuzijazam, strah, stid, zbuñjenost, zavist, ljubav, mržnju i čitav niz drugih emocija u veoma kratkom periodu.

Potruga za ravnotežom pružanja podrške i slobode

Doba adolescencije neretko donosi teške reči adolescenata upućene roditeljima, ili povlačenje u svoju sobu uz lupanje vratima. Važno je da roditelji budu strpljivi i podržavajući. Razgovarajte sa svojim detetom i ne krivite ga za teškoće sa kojima se suočava. Stvari koje adolescent čini i govori ne treba uvek uzimati k srcu, jer su rezultat njegove zbuñjenosti i pokušaja osamostaljavanja. Postavite jasne granice i podnesite nezadovoljstvo deteta uz brigu o njemu i sebi. Više o ovom zahtevnom razdoblju odrastanja pročitajte u poglavlju o suočavanju s izazovima adolescencije.

Ozbiljno saslušajte sve što deca žele da vam kažu, bez obzira na sve. Ako ih ne slušate pažljivo o malim stvarima dok su mali, neće vam ispričati velike stvari kada budu veliki, jer njima su to sve uvek bile velike stvari.

Ketrin M. Volas

PRIVRŽENOST

ODNOS RANE PRIVRŽENOSTI OSNOV JE NA KOJEM SE GRADE SVI DALJI ODNOSI U ŽIVOTU – PRIJATELJSKI, PARTNERSKI, ODNOSI SA SVOJOM DECOM⁷.

Privrženost je duboka i trajna emocionalna veza koju smatramo temeljem emocionalnog razvoja. Dete je ostvaruje u prvim godinama života sa osobom koja najviše brine o njemu. Iako je ta osoba najčešće majka, to mogu biti i otac, baka, deka, hranitelj ili bilo koja odrasla osoba koja se stara o detetu. To je razlog zbog kojeg ćemo u daljem tekstu koristiti termin staratelj.⁸ Privrženost je obeležena nastojanjima deteta da ostvari i održi kontakt sa starateljem, posebno onda kada je uznemireno.

Deca se rađaju sa određenim temperamentom i osobinama koje su biološki uslovljene, ali presudnu ulogu imaju roditeljska, odnosno starateljeva briga i nega. Deca koja u najranijem uzrastu ne dobiju odgovarajuću negu i zaštitu imaju po-

većan rizik za razvoj emocionalnih teškoća. Kasniji odnosi sa odraslima i vršnjacima grade se na temelju odnosa koje je dete izgradilo sa roditeljima, odnosno starateljima, u najranijem uzrastu. Ako ono nije steklo poverenje u sebe i druge, imaće teškoće u ostvarivanju i održavanju ostalih odnosa u životu.

S druge strane, topao i brižan odnos roditelja, odnosno staratelja prema detetu, može da napravi podlogu za beskrajno lepa iskustva, kvalitetne odnose i psihološku dobrobit.

Povezanost je roditeljska emocija prema detetu i uglavnom se ostvaruje u toku prvih nekoliko sati ili dana života. Snažna osećanja ljubavi i brige koje staratelji osećaju prema detetu pomažu da se učvrsti međusobna povezanost.

⁷ Gordana Buljan Flander

⁸ U ovom tekstu „staratelj“ nema pravno značenje. – Prim. prev.

Iskustvo povezivanja može da pomogne nekim starateljima u razvoju trajne veze sa detetom, dok deci treba kontinuirana briga i osetljivost staratelja kako bi razvila privrženost.

Privrženost označava odnos deteta i staratelja iz detetove perspektive. Priroda odnosa zavisi od toga koliko vi kao roditelj, odnosno staratelj, odgovarate na dečje potrebe za negom, utehom i sigurnošću. Postupno se stvara tokom prve dve do tri godine života.

VRSTE I STILOVI PRIVRŽENOSTI

Rana privrženost staratelju koju smo opisali naziva se primarna privrženost. Naknadno će dete razviti podržavajuće odnose sa ostalim odraslima koji brinu o njemu, što se naziva sekundarna privrženost.

Ona počinje da se razvija oko treće godine. Idealno bi bilo da dete razvije siguran primarni odnos privrženosti sa roditeljima i da ima celu mrežu podržavajućih sekundarnih odnosa privrženosti s braćom i sestrama, stričevima, strinama, ujama, ujnama, tetkama, tečama, bakama, dekama, bliskim prijateljima, vaspitačicama u vrtiću...

Iako se ranije smatralo da je moguće ostvariti samo jedan odnos primarne privrženosti, savremena istraživanja ukazuju na mogućnost dualne ili dvojne privrženosti.

Jedan roditelj, najčešće majka, pruža detetu brigu, negu, staranje i model za bliske porodične odnose.

Drugi roditelj, najčešće otac, osigurava detetu uzbudljivu igru i interaktivne izazove. Izgleda da postoje dve odvojene, ali podjednako važne funkcije privrženosti – jedna koja pruža negu i brigu i druga koja obezbeđuje uključenost u uzbudljiva i izazovna iskustva.

STILOVI PRIVRŽENOSTI (prema Bolbiju, 2005):

► **Sigurna privrženost** razvija se ako je staratelj emocionalno dostupan, usklađen sa detetom i adekvatno reaguje na njegove potrebe. Sigurna privrženost omogućava detetu dobru bazu na osnovu koje ono vrednuje sebe i stvara očekivanja od drugih ljudi. Deca sa sigurnom privrženošću dobijaju poruku da su vredna i da će drugi biti tu za njih kada im budu potrebni, što umnogome utiče na njihov život i suočavanje sa teškoćama. Sigurno privrženu decu prepoznajemo po manjem strahu od odvajanja od staratelja i većoj spremnosti za samostalno istraživanje. Ona su sigurna da je staratelj tu za njih i da će biti i u budućnosti. Siguran stil privrženosti ima oko 60% dece.

► **Nesiguran stil privrženosti** ima, dakle, oko 40% dece, a razlikujemo izbegavajući, anksiozni i dezorganizovani tip.

► **Izbegavajuća privrženost** rezultat je nedostupnosti staratelja i neadekvatnog odgovaranja na potrebe deteta. Staratelji kojima su emocionalne potrebe deteta ugrožavajuće mogu da izbegavaju bliske kontakte licem u lice, manje se smeše detetu i slično. Iako zadovoljavaju telesne potrebe deteta, izostaju njihovi emocionalni odgovori.

Izbegavajuće privržena deca ne boje se stranaca i uznemirena su samo kad su sama. Nesigurna su u istraživanju okoline i izbegavaju sopstvene emocije. Izbegavajući stil privrženosti ima oko 20% dece.

► **Anksiozna privrženost** nastaje kada staratelj ponekad odgovori na detetove potrebe i bude dostupan, a ponekad se ponaša potpuno drugačije, što dete ne može da predvidi. Dete zbog toga doživljava staratelja kao nepostojanog i nedoslednog – povremeno podržavajućeg, a povremeno nepodržavajućeg. Dete postaje nesigurno i bojažljivo i sve osobe doživljava kao nepouzdan.

Kao posledica toga dečje samopouzdanje i motivacija za istraživanje okoline zavisice od podrške i odobravanja staratelja. Ovaj stil privrženosti ima oko 15% dece.

► **Dezorganizovana privrženost** razvija se kod dece koja trpe zastrašivanja i nerazumevanje staratelja. Ova deca često su izložena

zlostavljanju, pa nemaju priliku da razviju konkretan način emocionalne komunikacije. Izgledaju udaljena od roditelja, ne pokazuju im toplinu i ljubav, nego nezadovoljstvo i ljutnju. Imaju sniženu želju za igrom i društvom, a povišenu agresivnost u ponašanju, što im stvara teškoće u odnosima s vršnjacima. Dezorganizovani stil privrženosti ima oko 5% dece.

ZAŠTO JE PRIVRŽENOST VAŽNA ZA ŽIVOT

Istraživanja pokazuju brojne prednosti sigurnog stila privrženosti za celoživotni razvoj i zadovoljstvo životom.

Sigurno privržena deca slobodnije istražuju okolinu, prihvaćenija su među vršnjacima, emocionalno su stabilnija, spremnija da izraze osećanja i nose se sa teškoćama i stresom. Imaju manji rizik od razvijanja destruktivnih odnosa i psihopatskih smetnji u odrasлом dobu.

Veća je verovatnoća da će razviti pozitivnu sliku o sebi, da će poštovati druge ljude i smatrati svet sigurnim mestom.

S druge strane, nesigurno privržena deca imaju veći rizik od psiholoških, socijalnih i zdravstvenih problema u adolescentnom i odrasлом dobu.

Na primer, kod njih je povećan rizik za razvoj delinkvencije, zavisnosti,

poremećaja ličnosti, anksioznih i depresivnih poremećaja, poremećaja ishrane, nasilnih veza, nestabilnih odnosa, teškoća samokontrole, antisocijalnih stavova i ponašanja, nedostatka saosećanja, rizičnih seksualnih ponašanja i slično.

Odnos rane privrženosti osnov je na kojem se grade svi dalji odnosi u životu - prijateljski, partnerski, odnosi sa svojom decom. Deca čiji staratelji i sami imaju siguran stil privrženosti imaju tri do četiri puta veću šansu za razvoj sigurne privrženosti od nesigurno privrženice dece.

Dakle, odnos staratelja prema detetu ima korene u ranom detinjstvu samih staratelja. Istraživanja pokazuju da se stil privrženosti prenosi sa staratelja na dete u čak 70% slučajeva.

U odrasлом dobu sigurno privržene osobe imaju veću sposobnost da stvaraju i održavaju emocionalno bliske veze.

U odnosu sa partnerom i drugim bliskim osobama otvoreno razgovaraju o svojim potrebama i emocijama.

U stanju su da na prikladan način stave do znanja partneru šta su njihove želje i potrebe, spremne su na pregovaranje, lakše opraštaju, tolerišu različitosti. Mogu istovremeno da budu bliske i nezavisne, prihvataju partnerovu potrebu za odvajanjem, a da se pritom ne osećaju odbačeno.

U svakodnevnom životu usmerene su na budućnost, ali mogu da se priseću odnosa iz detinjstva, kako prijatnih, tako i neprijatnih.

Odrasle osobe sa izbegavajućim stilom privrženosti pokazuju teškoće u bliskim odnosima. Ne pokazuju spremnost za otvoreno izražavanje sopstvenih potreba i emocija nego umesto toga očekuju da će partner sam prepoznati njihove potrebe i želje.

S obzirom na to da u detinjstvu nisu navikle da drugi ispunjavaju njihove emocionalne potrebe, one odrastaju u osobe koje u odnosima reaguju povlačenjem kako bi se zaštitile od ponovnog razočaranja. Više vole samostalnost nego odnos, i intimnost i bliskost vide kao gubitak sopstvene nezavisnosti. I one su kao deca tražile bliskost i pažnju staratelja, ali njihove potrebe nisu bile ispunjene.

Kao posledica takvog stanja razvila se takozvana kompulzivna samodovoljnost, odnosno stav: „Ja sve mogu sam/a, meni niko ne treba!“

Anksiozno privržene odrasle osobe nesigurne su u vezama i odnosima sa drugima.

U stalnom su strahu da će ih partner i bliski ljudi odbiti i napustiti. Iz tog straha još više žele da se „stope“ s partnerom, što može dovesti upravo do partnerovog povlačenja i odbijanja.

To kod njih dovodi do povređenosti, još većeg straha od napuštanja, pa mogu da reaguju ljutnjom i izaivanjem sukoba sa partnerom.

Zbog toga su partnerski odnosi često nestabilni, sa širokim rasponom emocija – od izrazitog zadovoljstva (kada doživljavaju partnera kao dostupnog) do izrazite ljutnje (kada doživljavaju da partner ne reaguje na njihove potrebe).

Odrasli sa dezorganizovanim stilom privrženosti pokazuju strah od sećanja na prethodne traume, zbog čega se od njih disociraju, odnosno potpuno ih „odvajaju“ od sebe.

Teško se prisećaju traumatskih događaja, ne vole da razgovaraju o njima, a kada to i čine, teško se povezuju sa svojim emocijama. Može da izgleda kao da prepričavaju nečija tuđa iskustva.

Tokom odrastanja naučili su da ne mogu da veruju drugim ljudima jer će ih oni povrediti. Stoga im je teško da se otvore i postanu bliski u emocionalnim odnosima sa drugima. Nemaju dobro razvijene socioemocionalne veštine, pa u konfliktima sa partnerima pribegavaju korišćenju agresije, što utiče na raspad njihovih partnerskih odnosa i ponovno potvrđivanje njihovog verovanja da ne mogu da veruju drugima.

U razmišljanjima o deci i njihovom stilu privrženosti ne smemo da za-

nemarimo ličnu istoriju roditelja i njihove teškoće. Njihova slika o sebi i svetu oko sebe može da bude narušena, odnosno njihov stil privrženosti nesiguran. To ne znači da je začarani krug nesigurne privrženosti nemoguće prekinuti.

Ako imate problema u ostvarivanju odnosa sa detetom, obratite se stručnoj osobi, uz čiju ćete pomoć analizirati svoja iskustva, kao način da promenite nesiguran u sigurni stil privrženosti i svom detetu omogućite stvaranje zdrave privrženosti.

POSTAVLJANJE GRANICA U SAVREMENOM VASPITANJU⁹

Deca imaju pravo na život, odrastanje i vaspitanje bez nasilja u bilo kojem obliku. Pri tome se ne misli samo na zlostavljanje kao po decu krajnje štetno delovanje, nego i na preterano kontrolisanje, oštro i bezosećajno kažnjavanje, naređivanje...

To ne znači da roditelji svojoj deci ne treba da prenose porodične vrednosti i svoja porodična verovanja, upućuju ih u poželjna i primerena ponašanja, daju im povratnu informaciju o učinjenom, zabranjuju određenu aktivnost koja predstavlja opasnost, odnosno da im ponekad kažu „ne“.

Roditelji su dužni da decu vode kroz odrastanje, upoznaju ih sa svetom oko njih, brinu se za njihovu sigurnost, usmeravaju ih i uče istinskim vrednostima i postavljaju im granice. Pritom je bitan način na koji to čine, a ne samo šta čine.

Mnogi roditelji koji traže savete stručnjaka ističu kako je teško odgajati decu danas kada se toliko govori o njihovim pravima, a premalo o odgovornostima. Naravno da će se deca radije pozivati na svoja prava, ali da bi se ta njihova prava zaštitila, deca treba da imaju i obaveze koje ne moraju uvek da im se sviđaju.

⁹ Gordana Buljan Flander i Renata Ćorić Špoljar

Kako bi se emocionalno razvijala, deci su, osim mnogo ljubavi i pažnje, potrebne i svakodnevne male frustracije iz kojih uče kako da savladavaju prepreke u životu, kako da dođu do onoga što žele, kako da se uteše kada nije po njihovom, kako da uzmu u obzir druge ljude, saosećaju sa njima i slično.

Ako im to oduzmemo, ako momentalno zadovoljimo svaku njihovu potrebu i maksimalno izbegavamo svaku mogućnost da budu uznemirena i frustrirana, oduzimamo im veoma dragocene i vredne prilike za učenje.

Veoma je važno definisati šta znači postaviti granice: da li je to roditeljeva odluka koju dete mora da poslušati bez pitanja i protivljenja? Upravo granice i njihovo postavljanje kod roditelja izazivaju najviše pitanja i dilema.

Dobro postavljena granica treba da uvažava i potrebe roditelja i potrebe deteta.

Postavlja se i dogovara pre nego što problem nastane, kako sama granica ne bi bila rezultat trenutnog raspoloženja deteta i roditelja i kako ne bi uticala na njihov odnos.

Na primer, pravilo o tome koja mesta su prikladna za igranje (dvorište, igralište...), a koja nisu (ulica, tuđe, nepoznato dvorište...) dobro je unapred postaviti i objasniti detetu. Pokazalo se da su granice

najdelotvornije kada se postavljaju u atmosferi ljubavi, prihvatanja i međusobnog poštovanja a ne u atmosferi straha i naređivanja.

Važna je i doslednost: ako u nekim situacijama kao roditelji popuštamo, a pravilo je dogovoreno bez izuzetaka, tada deci šaljemo poruku da nam se ne može verovati jer ono što govorimo ne mislimo ozbiljno. Deca će tada smatrati da je u redu ako se i inače ne poštuju dogovorene granice.

Ne zaboravimo da je jedan od načina na koji deca uče zapravo učenje po modelu. To znači da će dete u svoj sistem vrednosti ugraditi određeni stav ili razmišljanje roditelja kojeg se sam roditelj drži. Pre će usvojiti određeno ponašanje koje kod roditelja vidi, nego ona razmišljanja i ponašanja o kojima od roditelja samo sluša. Isto tako, dete će naučiti da poštuje i uvažava roditelja, da poslušati i prihvatiti granice, ako je to način na koji se roditelj ophodi prema njemu.

Učenje deteta granicama od ranog uzrasta važno je kako bi ih ono samo kasnije u životu lakše postavljalo, posebno u vreme adolescencije kada se nađe pred brojnim iskušenjima i socijalnim pritiscima i kada će mu biti potrebne snaga, veštine i sigurnost da kaže „ne“ okolini koja ga stavlja na iskušenje.

Vaspitanje u kome roditelj brine o sigurnosti i stabilnosti deteta pruža

mu toplinu i ljubav, postavlja mu granice i uči ga pravilima ponašanja, ali mu i prašta, te ga na taj način uči da je u redu pogrešiti; vaspitanje koje uvažava dete, njegove potrebe, želje i razmišljanja – gradi se svakodnevno, od dana rođenja deteta. Osnovi takvog vaspitanja su neiscrpna ljubav, emocionalna

dostupnost, iskrenost, strpljivost, poštovanje i preuzimanje roditeljske odgovornosti za vaspitanje deteta.

Poštovanje ličnosti i autonomije deteta ne isključuje njegovo pravo na zavisnost, negu, zaštitu i usmeravanje.

POVEZANOST RODITELJSKOG NADZORA, AFEKTIVNOG ODNOSA PREMA DETETU I FUNKCIONISANJA DETETA¹⁰

AFEKTIVNI ODNOS PREMA DETETU

NADZOR	LJUBAV — PRIHVATANJE	NEDOSTATAK LJUBAVI — ODBACIVANJE
Malo nadzora	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Impulsivan ▶ Neodgovoran ▶ Nesamostalan 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Delikvent ▶ Zavisan od droge
Strogi nadzor	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Samostalan ▶ Socijalno odgovoran ▶ Samouveren 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Socijalno neprilagođen ▶ Nedostatak samopouzdanja

¹⁰ Patterson, G. R. (1992). *Developmental changes in antisocial behavior*. In R. D. Peters, R. J. McMahon, & V. L. Quinsey (Eds.), *Aggression and violence throughout the life span* (p. 52-82). Sage Publications, Inc.

VEŠTINE I NAČINI KOMUNIKACIJE IZMEĐU RODITELJA I DECE

Interpersonalna komunikacija je proces slanja i primanja informacija između dve ili više osoba i predstavlja jednu od najvažnijih komponenti ljudskog razvoja, ali isto tako i jedan od najsloženijih i najosetljivijih prostora u međuljudskim odnosima. Zato je komunikacija kao pojava uvek i bila predmet proučavanja kako bi se na najbolji način prenosile informacije u najrazličitije svrhe (pozitivne i negativne). Način ophođenja i komunikacija između roditelja i dece predstavlja preduslov za ostvarivanje kvalitetnog odnosa i ima značajan uticaj na razvoj deteta.

U ovom priručniku ćemo predstaviti neke od preduslova uspešne komunikacije i veštine koje roditelji mogu koristiti u vaspitanju dece: aktivno slušanje, objašnjavanje,

parafraziranje, hvaljenje – podsticanje i sumiranje, JA poruke, slanje i primanje povratnih informacija i nenasilnu komunikaciju. Svaku predstavljenu veštinu ćemo ilustrovati i prilogom sa primerima kako bi se one lakše primenjivale u praksi.

AKTIVNO SLUŠANJE¹¹

Jedan od najvažnijih preduslova za dobro međusobno razumevanje jeste način na koji slušamo druge. Aktivno slušati sagovornika **znači staviti na stranu sve spoljašne i unutrašnje ometajuće sadržaje** (pretpostavke, lična iskustva, osećanja, predrasude, životne filozofije...) i **otvoriti se prema drugome da bismo saznali i razumeli šta on u stvari hoće.**

¹¹ Dr Snežana Đorđević, Veštine i načini komunikacije sa pacijentima

SAVETI ZA AKTIVNO SLUŠANJE:

- ▶ Potpuno usredsredite pažnju na sagovornika;
- ▶ Kroz razgovor pokažite sagovorniku svoje razumevanje njegove priče;
- ▶ Proverite dejstvo osećanja, kao i sadržaja (npr., pitajte: *Kako ste vi to doživeli?*);
- ▶ Pružite povratnu informaciju, ne samo da pokažete da ste razumeli, nego i da bi sagovornik mogao da čuje i razume značenje svoje priče;
- ▶ Ako izjave koje označavaju aktivno slušanje nisu dobro primljene, pokušajte ponovo;
- ▶ Budite precizni najviše što možete kada sumirate suštinu priče;
- ▶ Proverite stepen beznađežnosti i bespomoćnosti (npr., pitajte: *Vama to sada sigurno izgleda beznađežno?*);
- ▶ Dozvolite ćutanje u razgovoru;
- ▶ Obratite pažnju na pokrete tela i reagujte na njih čekanjem;
- ▶ Ono što **ometaju komunikaciju** jesu sledeća ponašanja i svakako ih treba izbegavati:
 - ▶ Pričati o sebi;
 - ▶ Navoditi lične primere;
- ▶ Davati savete, dijagnoze, nago-varati, ubeđivati, ohrabrivati ili kritikovati;
- ▶ Ne razmišljati o tome šta ćete sledeće reći;
- ▶ Ponavljati „kao papagaj“ sagovornikove reči, „mm“, „aha“;
- ▶ Nemojte se pretvarati da razumete ako ne razumete;
- ▶ Ne dozvolite da vas sagovornik odvede na manje značajnu temu zato što niste pokazali razumevanje;
- ▶ Popravljati, menjati ili doterivati ono što je sagovornik rekao;
- ▶ Oduprite se tome da popunite prostor svojim pričanjem;

PARAFRAZIRANJE

Parafraziranje znači ponavljanje rečenog sopstvenim rečima. Kako? Ponovite izjavu svog sagovornika svojim rečima, odnosno ukratko izložite ono što ste čuli svojim rečima.

Parafraziranje ne treba da sadrži interpretaciju ili rešenje nekog problema, ono ne treba da obuhvata ništa više od onog što ste čuli.

Zašto je važno parafraziranje?

- ▶ Zato što pokazuje da slušate i razumete ono o čemu se govori;

► Ukazuje na vaše veliko interesovanje za temu razgovora;

► Omogućava vam da proverite da li dobro razumete namere vašeg sagovornika (ukoliko ih ne razumete, vaš sagovornik ima mogućnost da ispravi svoju grešku, da jasnije iznese svoje misli);

► Omogućava vam da izdvojite važne informacije;

► Ako parafrazirate pitanje, dobijate više vremena da osmislite odgovor.

Na primer:

► *Ja razumem da...*

► *Mislite da...*

► *Sudeći po onome što kažete...*

► *Ukoliko sam dobro shvatio vaše pitanje...*

► *Mislim da me pitate da li...*

HVALJENJE – PODSTICANJE

Podsticanje ili hvaljenje je davanje do znanja vašem detetu da poštuju važnost i značenje onoga o čemu govori.

Pokažite detetu da vam je važno ono što vam ono govori, cenite njegov trud, recite mu da vam je

drago što se upušta u diskusiju i nemojte mu govoriti nešto iz čega ne stojite.

Kada cenite trud i učešće, kada veliku važnost pridajete značenju reči, to ne mora da znači da se slažete sa detetom i da prihvatate njegove ideje, ali znači da time podržavate njegove napore. Zašto se ova tehnika koristi?

► Zato što podstiče vaše dete da kaže nešto više;

► Pokazuje da shvatate ozbiljno svoje dete;

Recite, na primer:

► *Odlična ideja...*

► *Vidim da vam je to bitno...*

► *Hvala vam što ste mi skrenuli pažnju na to...*

► *Drago mi je što ste tako otvoreni, direktni...*

► *Nikad nisam razmišljao o tome na taj način...*

► *Lepo je što ste to pomenuli...*

KRATAK PREGLED – SUMIRANJE

Sumiranje treba da obuhvati najznačajnije ideje i osećanja koja su se javila tokom razgovora.

Sumirajte i ukratko iznesite najznačajnije teme koje su bile predmet diskusije. Na ovaj način se vidi napredak postignut u toku razgovora, sakupljaju se važne informacije i činjenice, donose se zaključci i razgovor se dalje razvija.

Daje se prilika sagovorniku da nas ispravi ako smo pogrešili u sumiranju.

Recite, na primer:

► *Najznačajnija tema do sada bila je...*

► *Čini mi se da je suština onog što se rekli...*

► *To što ste rekli se može svesti na nekoliko tačaka...*

JA PORUKE

Ovo je tehnika komunikacije koja nam omogućava da otvoreno i jasno izrazimo svoje misli i osećanja i da ostanemo u kontaktu sa sobom (svojim osećanjima, kao i potrebama iz kojih izviru ta osećanja), a da pri tome ne napadamo, krivimo ili povredimo drugu osobu.

Ovakvim načinom saopštavanja svojih potreba olakšavamo prevazilaženje zastoja u komunikaciji i time drugoj osobi dajemo do znanja da smo otvoreni za traženje rešenja.

Zavisno od toga kako druga osoba bude reagovala na ovu našu izjavu,

možemo izabrati neko od konstruktivnih ponašanja kao što su:

► Saopštavanje još jedne JA poruke;

► Da počnemo zajednički tražiti rešenja koja mogu zadovoljiti obe strane;

► Ako se nađemo u situaciji da smo mi ti koji nismo saslušani, važno je da omogućimo sagovorniku da nam saopšti svoj razlog zašto nas nije saslušao i da to uzmemo u obzir, pa će i naš osećaj neprijatnosti što nismo saslušani da se smanji ili čak da nestane.

FORMULA ZA SASTAVLJANJE „JA PORUKE“

Koraci u rečenici, primer:

► U prvom licu jednine opisati postupak druge osobe – dati objektivno, nepovredujući opis...

Kada vidim da igraš igrice...

► ...zatim navesti svoju reakciju na to – bez optuživanja, pravdanja, nametanja osećanja krivice...

... ja se osećam isključeno...

► ...i na kraju navesti – predložiti postupak koji vodi željenom ishodu, ali bez naredbi i bespogovornih zahteva.

... i zbog toga bih najviše voleo kada bi ti, umesto da igraš igrice, razgovarao sa mnom ponekad.

NENASILNA KOMUNIKACIJA

Da li treba reagovati kada se pojavi problem?

Da, treba reagovati, ali na adekvatan način. Ako se ne reaguje, posledice se mogu opisati sledećom šemom - krug izbegavanja:

▶ Javio se PROBLEM, NE REAGUJEMO, mislimo da će se sam rešiti

▶ PROBLEM SE PONAVLJA

▶ ESKALACIJA NEGATIVNIH OSEĆAJA – fokusiramo se na osobu ne na problem

▶ GUBLJENJE PERSPEKTIVE – sve što osoba uradi nama ne odgovara

▶ ESKALACIJA PROBLEMA – može prerasti u nasilni sukob

▶ PROBLEM i dalje postoji.

O problemu treba razgovarati koristeći tehnike dobre komunikacije.

Svakako ne bi trebalo reagovati na sledeći način:

▶ *Takvo ponašanje nije prihvatljivo, to ne biste smeli da radite.* (nema opisa ponašanja, krut stav...)

▶ *Nisam zadovoljan vašim izveštajem, morate se potruditi da ga bolje uradite.* (treba navesti šta ne valja u izveštaju, i šta bi to trebalo uraditi da budu bolji)

▶ *Vi dominirate sastankom* (sud fokusiran na osobu i njene osobine, a ne na konkretno ponašanje kao npr. preglasan govor na sastanku ili često uzimanje reči)

▶ *Ponovo ste napravili grešku, vi verovatno ne znate koliko su nam finansijski izveštaji važni ili ne znate kako se oni rade* ('zakasnela poruka' o ponovnoj grešci, nema podataka šta bi trebalo da se radi ni u čemu je konkretno greška).

NEVERBALNA KOMUNIKACIJA

Neverbalna komunikacija nije dovoljno određena i ima različita značenja u različitim kulturama. Ipak, postoje neki opšti pokazatelji/izrazi koji su zajednički većini kultura i koji nam omogućavaju da preko neverbalne komunikacije možemo tačno odrediti u kakvom je stanju, odnosno kakvog je raspoloženja sagovornik. Praćenje neverbalne komunikacije je posebno važno kada sagovornik nešto želi prikriti zbog neprijatnosti ili nekog drugog, za sagovornika važnog, razloga.

Sa druge strane, ljudi postaju uznemireni kada se verbalne i neverbalne poruke ne poklapaju (Npr. kada nekome kažemo da mu verujemo, a pritom ga ne gledamo u oči, ili kada kažemo da se super osećamo, a pri tome na licu imamo tužni izraz, sedimo zgureni, tiho pričamo i „lomimo“ ruke).

Osnovni primeri neverbalnog izražavanja:

▶ Gestikulacija (pokreti ruku, nogu, čitavog tela; simboli – gest rukom koji znači O.K.; znaci emocija – izrazi lica; ponašanje koje označava ton razgovora);

▶ Dodiri (rukovanje, tapšanje po ramenu);

▶ Izrazi lica (podizanje obrva, grimase);

▶ Kontakti očima (gledanje pravo u oči, izbegavanje kontakta očima

▶ dobra komunikacija je 60 – 70% praćena kontaktom očima);

▶ Fizička udaljenost među sagovornicima: **intimna** (0-45cm) kod bliskih osoba, ali i preteća kod nepoznatih osoba, **lična** (45-120cm) svakodnevna, normalna komunikacija, **društvena** (120-360 cm) i **javna** (preko 360 cm) konferencije, mitinzi...;

▶ Držanje (način na koji stojimo, sedimo ili hodamo: opušteno, stisnuto, drhtanje...);

▶ Paralingvistički zvuci (kašalj, zviždanje, plač, smeh, uzdisanje...);

▶ Način govora (intonacija, tempo...);

▶ Spoljašnji izgled (lica, kose, tela, odeća, boje, muškost, ženstvenost...);

▶ Okruženje (kuća, posao, kola, porodica, prijatelj...);

EMPATIJA predstavlja oblik interakcije sa drugom osobom i ima više segmenata.

Empatija podrazumeva:

▶ aktivno slušati drugu osobu;

▶ osećati šta druga osoba oseća;

▶ zamisliti da sam JA-TI u tvojoj situaciji (postojanje dva identiteta):

▶ razumeti osećanja i potrebe drugih razlikujući pri tome sebe od drugih (postoji jasna granica JA-TI);

▶ osećati (razumeti) druge;

▶ zanemariti lični interes i vrednovanja.

Empatija nije:

▶ aktivno stapanje sa drugom osobom;

▶ misliti šta druga osoba oseća;

▶ zamisliti da sam JA u tvojoj situaciji (postojanje samo jednog identiteta);

▶ „razumeti“ osećanja i potrebe drugih ne razlikujući pri tome sebe i druge (ne postoji jasna granica JA-TI);

▶ osećati (razumeti) za druge;

▶ uključiti lične interese i vrednovanja.

ŠTA TREBA IZBEGAVATI U KOMUNIKACIJI

Najčešći „opravdani“ razlozi neslušanja sagovornika su: okupiranost vlastitim problemima, jake emocije vezane za temu koje onemogućavaju da se sa punom pažnjom prati iskaz sagovornika, različiti stavovi u vezi sa određenim temama, fizička nelagodnost (bolest, fiziološke potrebe, glad, pospanost...), nedostatak vremena, priroda odnosa sa sagovornikom, još neizgrađeno poverenje... Ono što svakako treba izbegavati jesu ponašanja koja manifestno predstavljaju slušanje, a u suštini to nisu i deluju vrlo iritirajuće na sagovornika:

▶ Ne mislite na ono šta **vi želite reći** dok sagovornik govori, jer ćete tako sigurno propustiti suštinu koju vam sagovornik želi saopštiti, što će se u daljem razgovoru sigurno primetiti;

▶ **Ne upadajte sagovorniku u reč** i ne postavljajte gomilu pitanja tako da se govornik oseća kao u sudnici: *Zašto nisi uradio... A kad se to desilo... Šta si mislila kad si to uradila...?* Pitanja svakako treba postaviti, ali način na koji se pitanja postavljaju, vrsta pitanja i broj pitanja u jedinici vremena treba da budu primereni situaciji.

▶ **Lažno slušanje** – nemojte obavljati neke druge radnje dok vam se neko obraća (*Da, da, samo ti nastavi da pričaš...*, a istovremeno slušalac pretura po stvarima, čita, „belo“ gleda...);

▶ **Jednostrano slušanje** – slušalac ne obraća pažnju na neverbalne poruke koje šalje osoba koja govori, već samo na verbalne i zato gubi značajan deo informacija;

▶ **Selektivno slušanje** – slušalac prima samo ono što je po njegovim merilima važno, ili se uklapa u njegovu procenu sagovornika (pa omalovažava: *Nije to baš toliko važno...* ili *Nije to baš toliko strašno...*; *preuveličava*: Pa to je gore nego što misliš; etiketira: *To je zato što si nesposoban...*, *Ma ti si sada preosetljiv...*);

▶ **Otimanje reči** – slušalac vrebata trenutak da preuzme reč: (*Da čuješ samo šta se meni desilo..., Znam, znam, isto tako je bilo i meni kad sam...*);

▶ **Deljenje saveta** – slušalac ne sluša osećanja i potrebe govornika, već mu objašnjava kako najbolje da postupi u određenoj situaciji: *Ma slušaj ti mene, najbolje će biti da ti uradiš kako ti ja kažem...* Ne tražite rešenja za vašeg sagovornika, već mu pomozite da on sam dođe do njih;

▶ **Nemojte pretpostavljati da znate** šta vaš sagovornik želi da kaže, nemojte završavati misli sagovornika koji možda za kratko vreme nije mogao naći pravu reč;

▶ **Ne potcenjujte predmet razgovora** (*Moja Milka, kad je to bilo, koga još zanima kako su to naši stari radili...*). DA, DA, SAMO NASTAVITE...

USLUGE PODRŠKE PORODICAMA

U OKVIRU SISTEMA SOCIJALNE ZAŠTITE

Ključni principi na kojima počiva uspeh usluga jačanja porodice

▶ Usluge treba da imaju pristup podrške čitavoj porodici, sa fokusom na potrebama dece, ali i potrebama drugih članova porodice koji su važni za dete.

▶ Korišćenje usluga treba da bude dobrovoljno.

▶ Radnici koji pružaju podršku treba da budu istinski posvećeni i motivisani za rešavanje izazova sa kojima se susreću porodice koje koriste usluge.

▶ Usluge treba pružati u domovima korisnika, ili u zajednici u kojoj oni žive.

▶ Radnik koji pruža podršku trebalo bi da radi zajedno sa porodicom kako bi se stvorila zajednička vizija i dogovorili ciljevi podrške.

▶ Radnici koji pružaju podršku trebalo bi da načine istinski napor kako bi razumeli potrebe porodice iz njihove perspektive.

▶ Duže angažovanje istog radnika (ili grupe radnika za podršku) omogućava mu da intimno razume okolnosti u kojima se porodica nalazi.

▶ Radnik koji pruža podršku trebalo bi da uliva nadu kroz pristup koji podrazumeva istrajnost, hvatanje u koštac sa izazovima i samopouzdanje, a koji pokazuje da je radnik posvećen podršci i rešavanju problema porodice.

▶ Radnik koji pruža podršku treba da posreduje u kontaktu sa centrom za socijalni rad i drugim važnim uslugama, kako bi drugi pružaoći usluga bolje razumeli potrebe porodice i pružili joj odgovarajuću podršku;

▶ Treba pružati praktičnu podršku, a naročito finansijsku pomoć i pomoć u kupovini robe, kao i nematerijalnu podršku, kao što je prevoz, kako bi se pomoglo da se promene uslovi u kojima porodice žive.

PRIMERI DOBRE PRAKSE

Usluga porodične prakse osmišljena je kao usluga intenzivne podrške porodicama koje imaju višestruke i složene potrebe, a u riziku su od razdvajanja, kao i porodicama gde je planiran povratak deteta iz alternativnog smeštaja.

Cilj usluge jeste da se ojačaju kapaciteti porodica kako bi se osigurala bezbednost deteta, dete zaštitilo od zlostavljanja i zanemarivanja i stvorili pozitivni uslovi za razvoj deteta u porodičnom okruženju.

Ova usluga je razvijena na osnovu sedam principa:

- ▶ **1.** U središtu usluge se nalazi porodica, gde se poštuju potrebe, problemi, izazovi i važnost svakog od članova porodice;
- ▶ **2.** usluga je fleksibilna i prilagođava se potrebama i izazovima svakog roditelja i deteta;
- ▶ **3.** realizuje se u domu porodice i u lokalnoj zajednici;
- ▶ **4.** usmerena je na korisnika i osnažuje roditelje i pruža im podršku u traženju svojih prava od lokalnih vlasti i pružalaca usluga;
- ▶ **5.** preispituje odnose moći i društvene norme u lokalnoj zajednici koji doprinose društvenom isključivanju;

▶ **6.** fokusirana je na porodične odnose, kako bi se stvorili pogodni uslovi u kojima se može reagovati na druge izazove;

▶ **7.** slojevita je i odgovara na brojne izazove, potrebe i okolnosti koji utiču na zanemarivanje dece, zloupotrebu i zlostavljanje od strane roditelja.

SOS DEČJA SELA

Usluga jačanja porodice osmišljena je tako da pruža podršku isključenim i siromašnim porodicama u riziku od izdvajanja dece, porodicama koje se pripremaju za povratak deteta nakon perioda razdvojenosti, kao i hraniteljima koji deci obezbeđuju alternativno zbrinjavanje. Cilj usluge je da pomogne porodicama da podignu roditeljske kapacitete, stvore uslove za brigu o deci, samostalno koriste podršku socijalne mreže i usluga u zajednici i prevazilaze krize.

ZDRAVSTVENE MEDIJATORKE

Ova usluga osmišljena je kako bi povezala romsku zajednicu sa sistemom zdravstvene zaštite, što se naročito odnosi na romske žene i decu koji žive u neformalnim naseljima.

ZM prvenstveno pružaju informativnu podršku i posreduju, tako što pomažu korisnicima da pristupe

uslugama zdravstvene zaštite i učestvuju u preventivnim programima javnog zdravlja.

Ipak, usluga je osmišljena tako da se bavi javnim zdravljem u širem kontekstu, pa tako medijatorke pružaju različite oblike podrške kako bi se zadovoljio širok dijapazon potreba korisničkih porodica i odgovorilo na različite okolnosti sa kojima se one susreću.

USLUGA SOCIJALNE I OBRAZOVNE PODRŠKE ZA DECU I PORODICE IZ MARGINALIZOVANIH GRUPA

▶ Usluga socijalne i obrazovne podrške osmišljena je tako da obezbedi podršku inkluziji deci iz siromašnih i ugroženih porodica, koja su u riziku od napuštanja škole. Cilj usluge jeste da poveća obrazovna postignuća i obezbedi puno učešće ove dece u obrazovnom sistemu.

▶ Korisnici usluge su lokalna deca iz siromašnih i ugroženih porodica, a prvenstveno Romi.

USLUGA PODRŠKE RODITELJSKOM RAZREŠENJU „NAŠA PRIČA“**Fokus:**

Podrška roditeljima da prihvate invaliditet ili smetnje u razvoju kod svoje dece

Usluga podrške roditeljskom razrešenju osmišljena je da pruži podršku roditeljima i hraniteljima dece sa smetnjama u razvoju i/ili invaliditetom da kognitivno i emocionalno prihvate smetnju u razvoju i/ili invaliditet svog deteta, da prepoznaju specifične potrebe svog deteta i odgovore na njih, kao i da razviju odnos sa svojim detetom koji je blizak, istrajan i pun razumevanja.

NADZOR NAD VRŠENJEM RODITELJSKOG PRAVA

U skladu sa članom 79 i članom 80 Porodičnog zakona, nadzor (preventivni i korektivni) nad vršenjem roditeljskog prava u Srbiji obavlja organ starateljstva.

Preventivni nadzor nad vršenjem roditeljskog prava obavlja organ starateljstva kada donosi odluke kojima omogućava roditeljima da vrše roditeljsko pravo, a koje su mu stavljene u nadležnost ovim zakonom. Praksa zauzima čvrsto stanovište da to podrazumeva sledeća dva postupka: određivanje imena deteta (član 344 Porodičnog zakona kojim je ono definisano) i poslovi upravljanja imovinom deteta, koja je veće vrednosti (na osnovu člana 193 Porodičnog zakona).

U teoriji, smatra se da organ starateljstva vrši preventivni nadzor i kada pomaže u rešavanju drugih nesuglasica u pogledu zdravstvenih intervencija, obrazovanja deteta,

dodatnih aktivnosti, veroispovesti. Ipak, organ starateljstva ne može da donese pravno obavezujuću odluku u pogledu navedenih pitanja osim kada mu je to izričito stavljeno u nadležnost zakonom.

Korektivni nadzor nad vršenjem roditeljskog prava obavlja organ starateljstva kada donosi odluke kojima ispravlja roditelje u vršenju roditeljskog prava. U obavljanju korektivnog nadzora organ starateljstva donosi odluke kojima:

- ▶ **1.** upozorava roditelje na nedostatke u vršenju roditeljskog prava;
- ▶ **2.** upućuje roditelje na razgovor u porodično savetovalište ili u ustanovu specijalizovanu za posredovanje u porodičnim odnosima;
- ▶ **3.** zahteva od roditelja da polože račun o upravljanju imovinom deteta.

U obavljanju korektivnog nadzora organ starateljstva pokreće i sudske postupke u skladu sa zakonom.

Tokom diskusije na sesiji u pogledu primene odredbe koja definiše korektivni nadzor, učesnici su istakli da je primena konkretnih mera kojima se roditelji upozoravaju na nedostatke u vršenju roditeljskog prava efikasna mera i da se pokazalo da definisanje konkretnih zadataka koje roditelj treba da izvrši i kontrola da li roditelji postupaju prema tim definisanim zadacima često daju zadovoljavajuće rezultate.

Rešenjem o određivanju korektivnog nadzora kroz ovo ovlašćenje može se roditeljima predočiti da je sledeći korak pokretanje postupka lišenja roditeljskog prava.

Upućivanje u savetovalište češće se odvija kroz rad sa porodicom i plan usluga, a ređe u formi rešenja o određivanju korektivnog nadzora.

Veoma često se koristi radi reuspostavljanja komunikacije između roditelja ili deteta i roditelja.

No, kroz korektivni nadzor moglo bi da se koristi i kao mera jačanja roditeljskih veština i za roditelja pojedinca, odnosno za onog roditelja kojem se određuje korektivni nadzor.

Tokom diskusije istaknuto je da savetovališni rad često ne daje rezultate, jer ne postoji istinska po-

svećenost porodice napretku, već se ova obaveza prihvata formalno sa idejom da se time stvori privid saradljivosti sa organima.

Istaknuto je i to da praksa pokazuje da se najbolji rezultati sa savetovališnim radom postižu ako se porodica na samom početku rada uputi na savetovalište, sve dok još ne postoje jasno definisane pozicije u sukobu, kao i u odnosu na postupajuće timove organa starateljstva (tj. dok roditelji nisu zaključili „čiju stranu drže“ postupajući timovi).

Isti stav je podržan i preporukom psihologa-veštaka u okviru obuke za rad sa porodicama koje su u visokokonfliktnim razvodima.

Najjače ovlašćenje koje u okviru korektivnog nadzora ima organ starateljstva jeste mogućnost pokretanja postupaka, i to:

- ▶ Postupak za zaštitu prava deteta (u pogledu svih prava koja nisu zaštićena nekim drugim postupkom (posebnim postupkom propisanim Porodičnim zakonom);
- ▶ Postupak za vršenje i lišenje roditeljskog prava;
- ▶ Postupak za izdržavanje deteta;
- ▶ Postupak za zaštitu od nasilja u porodici;
- ▶ Izvršni postupak (kao i postupak obezbeđenja).

Ovo ovlašćenje je od izuzetnog značaja jer omogućuje centru za socijalni rad instrument za značajnu kontrolu nad roditeljima koji postupaju suprotno interesima deteta.

Tokom diskusije izneto je da je jedna od osnovnih prepreka za pokretanje postupaka ta što je centrima plaćanje sudskih troškova koje bi morali da snose kao strana u sporu izuzetna prepreka.

U pogledu troškova postupka opšte pravilo je da stranka koja izgubi spor snosi troškove postupka. Ipak, izuzetno, sud može dosuditi troškove izvođenja dokaza na račun sredstava suda.

Ako sud po službenoj dužnosti odredi izvođenje dokaza o činjenicama u pogledu zahteva kojima stranke ne mogu da raspoložu, on može odlučiti i da troškovi padnu na račun sredstava suda (član 152 i 153 Zakona o parničnom postupku).

Takođe, sud može u porodičnim stvarima da dosudi troškove i po principu pravičnosti. Time, čini se, troškovi postupka postaju manji problem nego što izgleda prema opštim odredbama za snošenje troškova parničnog postupka.

Stavka troškova naročito je značajna ako se ima u vidu to da centar za socijalni rad ne bi mogao da postupi istovremeno i kao pomoćni sudski, stručni organ, a to znači da sud mora

da odredi da u konkretnom predmetu nalaz i mišljenje uradi drugi centar za socijalni rad ili veštaci, što je u praksi češći slučaj.

Troškovi veštačenja su tokom postupka najveća pojedinačna stavka u pogledu visine troškova postupka.

Iz navedenog razloga, postupajući organ starateljstva obično predoči drugom roditelju da ima mogućnost da pokrene neki od postupaka, dok samostalno najčešće pokreće postupke za lišenje roditeljskog prava kada se detetu mora obezbediti smeštaj van porodice jer roditelji grubo zanemaruju dužnosti iz sadržine roditeljskih prava.

Kada organ starateljstva može da pokrene postupak korektivnog nadzora?

Ovo se može desiti tokom obavljanja bilo kog posla koji je centru za socijalni rad stavljen u nadležnost, a sazna se da postoji problem u vršenju roditeljskog prava.

Ipak od izuzetnog je značaja, a vrlo često je zanemarena, uloga korektivnog nadzora kao svojevrsnog pomoćnog sredstva i dopune postupku obezbeđenja i izvršenja.

Prema Zakonu o izvršenju i obezbeđenju, nenovčana potraživanja se u porodičnim stvarima sprovode uz podršku organa starateljstva.

Shodno članu 369, organ starateljstva može pokrenuti izvršni postupak.

Način učešća organa starateljstva u postupku izvršenja definisan je članom 375 ZIO: *Najkasnije deset dana pre početka izvršenja, rešenje o izvršenju dostavlja se nadležnom organu starateljstva, u čije ime u izvršnom postupku učestvuje psiholog.*

Školi, porodičnom savetovalištu i drugim specijalizovanim ustanovama za posredovanje u porodičnim odnosima dostavlja se poziv da učestvuju u izvršnom postupku ako je to neophodno.

Psiholog organa starateljstva dužan je da utvrdi emocionalni status deteta, način njegovog reagovanja na stres i mehanizme prevladavanja, brzinu prilagođavanja na promene, emocionalne odnose deteta i lica sa kojim dete živi i lica kome treba da bude predato i druge činjenice značajne za samo organizovanje radnji izvršenja, kao i da obavi informativno savetodavni rad sa licem sa kojim dete živi i pokuša da izdejstvuje dobrovoljnu predaju deteta (upoznavanje sa time da se dobrovoljnom predajom deteta izbegavaju traumatsko reagovanje deteta i štetne posledice po njegov rast i razvoj i sl.).

Na osnovu rezultata rada svog psihologa, organ starateljstva može predložiti sudiji detaljnije uslove

uređenja prostora u kome se sprovodi izvršenje i način predaje deteta.

Psiholog organa starateljstva dužan je da se i pre izvršenja i u toku samog izvršenja rukovodi zaštitom najboljeg interesa deteta.

Dakle, uloga organa starateljstva je u pripremi uslova za realizaciju odluke.

Takođe, organ starateljstva može sudu da predloži da odredi privremenu meru kao meru obezbeđenja, i time privremeno uredi neki odnos.

U oba slučaja, centar za socijalni rad prati porodicu, pratikako se izvršavaju sada već sudskom odlukom određene obaveze i ima uvid u to da li neke odluke treba menjati zbog promenjenih okolnosti, odnosno ima potpuni uvid u to da li i na koji način se, ako promene okolnosti nema, sprovode odluke koje su donete u najboljem interesu dece.

Značajno je imati u vidu to da su sudske odluke kada su IZVRŠNE podobne za prinudno sprovođenje.

Odnosno da se imaju izvršiti dobrovoljno ili primenom zakonskih mehanizama prinudnog izvršenja.

Dakle, o sadržini odluke se može raspravljati do njenog donošenja, tj. pravnosnažnosti. Kada je odluka pravnosnažna, ona se mora SPROVESTI.

Vrlo često se u izveštajima centra u izvršnim postupcima može naći napomena da centar ceni da „odluka nije sprovodiva“.

Ukoliko centar nađe da odluka nije sprovodiva, on to mora da argumentuje promenjenim okolnostima u odnosu na momenat donošenja odluke i da pokrene postupak izmene odluke, lišenja roditeljskog prava, pa i zaštite od nasilja u porodici, u zavisnosti od okolnosti slučaja, ako postoji emocionalno zlostavljanje, jer je za to nadležan.

Nadležnost ima svoje dve strane – ono je i pravo i obaveza organa. Organ ove odluke mora da donosi prvenstveno imajući u vidu najbolji interes deteta, pa tek potom interese institucije.

Ukoliko ne postoje okolnosti koje upućuju na izmenu odluke, onda sve što centar treba da uradi jeste da sudu pomogne da se odluka SPROVEDE onako kako je ona doneta, a na način koji je najmanje stresan za dete (tj. kako zakon kaže u najboljem interesu deteta).

Ne postoji zakonska mogućnost da se u izvršnom postupku odluka modifikuje u dužem vremenskom periodu, već samo kratkotrajno radi prilagodavanja deteta, a što se u praksi ipak ponekad dešava.

Ovo naročito važi za realizaciju privremenih mera, koje su IZVRŠNE isprave, gde centar ima komunika-

ciju sa sudom i gde bi bio u obavezi da obavesti sud ukoliko se neko od roditelja ne ponaša shodno privremenoj meri. Ovo se odnosi i na izvršni sud i na parnični sud.

Kada je određena privremena mera po kojoj jedan roditelj ne postupa, to je ogroman razlog da se uspostavi korektivni nadzor kroz koji će organ starateljstva nezavisno od sudskog postupka kontrolisati vršenje roditeljskog prava. Neizvršavanje sudskih odluka predstavlja krivično delo.

Postupanje suprotno odluci koja je doneta u najboljem interesu deteta, a Porodični zakon zahteva da je svaka presuda takva, znači da jedan roditelj ne postupa u interesu deteta, odnosno da zanemaruje svoje roditeljske dužnosti u manjoj ili većoj meri, te da centar na to mora da reaguje svojim merama kontrole i prinude.

UMESTO ZAKLJUČKA

POZITIVNA DISCIPLINA - O ČEMU JE REČ

U pristupima vaspitanju koji se zasnivaju na kažnjavajućem autoritetu, proces odrastanja deteta i njegovog disciplinovanja predstavlja beskrajnu borbu i raspravu o tome ko je jači, ko je u pravu, ko ima moć da određuje pravila, ko će koga da sluša i čija će biti poslednja.

Ukoliko ste izabrali ovaj put, propustićete priliku da uživete u svom detetu, njegovom odrastanju i samootvarivanju i roditeljstvu.

Pristup koji promoviše pozitivnu disciplinu podržava razvoj samodiscipline, samokontrole i saosećanja kod dece.

Ona se bazira na odnosu poverenja i poštovanja između dece i odraslih.

Pozitivna disciplina je tip roditeljstva koji uz poštovanje prava deteta na zdravlje, igru, zaštitu i učešće u učenju i odrastanju, usmerava dečje ponašanje, vodi ga i podržava.

Pozitivna disciplina ne podržava ni permisivnost ni kažnjavanje.

Ona ne predstavlja izbor između već postojećih i ustaljenih oblika discipline, ona je nešto novo i drugačije.

Kako podižete dete, u velikoj meri zavisi od načina kako razumete sledeće koncepte: Ko je dete, Ko su roditelji i Šta su vaspitanje i disciplinovanje deteta; tj. od toga kakvu sliku o detetu imate, kakva je vaša slika o roditeljima i vaspitanju.

Ovi koncepti su uzročno posledično povezani i promena u jednom segmentu rezultira promenama u ostala dva.

Ukoliko verujete da su deca objekti socijalizacije, pasivna, ograničenih mogućnosti, ona koja su „vaše vlasništvo”, koje treba oblikovati i koja nemaju svoje mišljenje i pravo glasa, onda ćete sebe videti kao jedinu odgovornu osobu, nekoga ko zna šta detetu treba i ko mu to daje bez obzira na to šta dete misli.

Posledično, proces vaspitanja i disciplinovanja postaje jedan oblik dresure u okviru koje su svi metodi dopušteni, uključujući i batine i telesno kažnjavanje.

Ukoliko se opredelite za pozitivnu disciplinu, onda dete vidite kao subjekat socijalizacije, kao aktivno i odgovorno, s pravom i kapacitetom da aktivno učestvuje u svom odrastanju.

Takvom detetu su potrebni roditelji koji su jasni, određeni, otvoreni da saslušaju, ali i spremni da postave granice i pravila i da ih se pridržavaju.

Ovakvi roditelji imaju poverenja u svoje dete. Ukoliko decu i roditelje doživimo na ovaj način, disciplinovanje i vaspitanje postaju dugoročni proces koji se zasniva na vrednostima nenasilja, empatičnosti, uzajamnog poštovanja, samodiscipline.

U prvom slučaju, cilj disciplinovanja je u tome da dete nauči da sluša, u drugom da se osamostali i postane odgovorni građanin koji brine o sebi, drugima i svetu u kome živi.

BELEŠKE

IMPRESUM

Izdavač:

Centar za prava deteta
Dobračina 29/3A, 11000 Beograd
www.cpd.org.rs

Za izdavača:

Jasmina Miković
Direktorka Centra za prava deteta

Priručnik pripremile:

doc. dr Vera Despotović
prof. dr sc. Gordana Flander Buljan
adv. Marija Petrović, master za prava deteta

Dizajn i prelom:

Polovinas design studio

Priručnik za trenere/ice izrađen je u okviru projekta „Pozitivno roditeljstvo“, koji je finansijski podržala Evropska unija u okviru programa Evropski instrument za demokratiju i ljudska prava u Srbiji.

Sadržaj i stavovi izneti u ovom priručniku ne odražavaju nužno stavove donatora.

Svi pojmovi upotrebljeni u ovom priručniku u muškom gramatičkom rodu obuhvataju muški i ženski rod lica na koja se odnose.

CENTAR ZA PRAVA DETETA

DOBRAČINA 29/3A,
11 000 BEOGRAD, SRBIJA
TEL: +381 11 33 44 170
WWW.CPD.ORG.RS
OFFICE@CPD.ORG.RS

CENTAR ZA PRAVA DETETA JE UDRUŽENJE GRAĐANA OSNOVANO 1997. GODINE ČIJI JE OSNOVNI CILJ OSTVARIVANJE PRAVA DETETA U REPUBLICI SRBIJI U SKLADU SA KONVENCIJOM O PRAVIMA DETETA. GLAVNI PRAVAC DELOVANJA CENTRA USMEREN JE NA KREIRANJE POVOLJNOG DRUŠTVENOG I ZAKONODAVNOG OKVIRA ZA PUNO OSTVARIVANJE PRAVA DETETA U SRBIJI KROZ AKTIVNOSTI USMERENE NA UVOĐENJE I PRIMENU ZAKONA, POLITIKE I PRAKSE KOJI OMOGUĆAVAJU UNAPREĐENJE DOBROBITI DETETA, ZAŠTITU NJIHOVIH PRAVA I NJIHOVO PUNO UČEŠĆE U DRUŠTVU.



@CENTARZAPRAVADETETA



@CENTARZAPRAVADETETA



Centar za
prava deteta